

Evaluatie actielijn 4a Tel mee met Taal

Laagtaalvaardige ouders bereiken

Marleen Kieft
Marian Habermehl

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	5
2	BoekStart-BoekenPret	7
3	De VoorleesExpress inpassen in bibliotheekinfrastructuur	12
4	Thuiseditie Scoor een boek!.....	18
5	Hoor je mij? BoekStart in de prenatale fase.....	24
6	E-learning Taalstimulering door voorlezen voor JGZ-professionals	28
7	BoekStart in de kraamzorg.....	32
8	Peuter in Zicht	36
9	Taal voor Thuis	41
10	Conclusies.....	46

1 Inleiding

“Het kabinet hecht groot belang aan het verminderen en voorkomen van laaggeletterdheid” schrijft minister Van Engelshoven in haar brief aan de Tweede Kamer van 26 maart jl. Ruim 1,3 miljoen laaggeletterden hebben, zoals de minister beschrijft, minder kansen op de arbeidsmarkt, komen vaker in de problemen door schulden en zijn minder goed in staat om hun kinderen te ondersteunen in hun schoolloopbaan. De ministeries van OCW, SZW en VWS hebben daarom gezamenlijk het actieprogramma *Tel mee met Taal* opgezet. Met dit programma wil het kabinet samen met vele partners, zoals onder andere gemeenten, werkgevers, bibliotheken en scholen, laaggeletterdheid terugdringen en helpen voorkomen.

Actielijn 4a

Sinds 2016 maakt het leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen, uitgevoerd door Stichting Lezen en de Koninklijke Bibliotheek, deel uit van *Tel mee met Taal*. Kunst van Lezen is daarbij verantwoordelijk voor het preventieve deel van het programma, dat twee actielijnen bevat: actielijn 3 en actielijn 4a. Actielijn 3 is gericht op leesbevordering via BoekStart en de Bibliotheek *op school* en is de grootste van deze twee actielijnen. Actielijn 4 is kleinschaliger en experimenteler van aard. Doel van deze actielijn is om op verschillende manieren laagtaalvaardige ouders van baby's en jonge kinderen te bereiken en hen vertrouwd te maken met voorlezen en lezen. Op die manier kunnen deze ouders zich meer bewust worden van de grote rol die zij spelen in de ontwikkeling van hun kinderen en wordt de kans dat hun kinderen ook achterstanden oplopen - hopelijk - kleiner. Sommige projecten zijn nog echt in de fase van ontwikkelen en op kleine schaal uitproberen, andere zijn al veel verder gevorderd omdat ze al succesvol op grotere schaal in praktijk zijn gebracht. Voor alle projecten geldt dat ze nauw aansluiten bij de al wijd verspreide programma's BoekStart en de Bibliotheek *op school*.

Kunst van Lezen heeft Oberon gevraagd om acht van de negen projecten die deel uitmaken van actielijn 4a evaluatief te beschrijven. Het project BoekStartCoach wordt in een apart onderzoek geëvalueerd en hebben we daarom in dit rapport buiten beschouwing gelaten.

Werkwijze

Onze opdracht was om:

- a) inzicht te geven in het verloop van de projecten;
- b) te inventariseren of de projecten kansrijk zijn om verder te ontwikkelen.

Deze doelstellingen hebben we in overleg met de opdrachtgever vertaald in de volgende onderzoeksvragen:

1. Hoe verloopt het project?
2. Wat zijn succesfactoren en knelpunten?
3. Wat zijn de beoogde doelen en zijn ze behaald?
4. Welke mogelijkheden zijn er om de projecten door te ontwikkelen en landelijk uit te zetten?

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden hebben we twee interviews gehouden per project met direct betrokkenen. Alle informatie en de citaten in de projectbeschrijvingen zijn gebaseerd op deze gesprekken en op documenten die we hebben ontvangen over de projecten. De geïnterviewden hebben een conceptversie van de projectbeschrijving gekregen en konden feitelijke onjuistheden melden en/of aanvullingen doen. Deze verbeteringen hebben we doorgevoerd.

Opzet van dit rapport

In de hoofdstukken 2 tot en met 9 presenteren we de acht evaluatieve projectbeschrijvingen uit actielijn 4a van Kunst van Lezen. De opzet en indeling van alle projectbeschrijvingen is zoveel mogelijk hetzelfde, maar omdat de projecten soms veel van elkaar verschillen, zijn er hier en daar ook verschillen in de indeling van de beschrijvingen. In elke projectbeschrijving geven we antwoord op de vier onderzoeksvragen. Ten slotte formuleren we in hoofdstuk 10 onze conclusies. Deze conclusies vormen de rode draad die de projectbeschrijvingen met elkaar verbindt.

Dank

Wij danken alle geïnterviewden heel hartelijk voor hun medewerking aan dit onderzoek.

2 BoekStart-BoekenPret

2.1 Inleiding

BoekenPret is een methode om jonge kinderen en hun ouders te laten ontdekken dat je veel plezier kunt beleven aan voorlezen. BoekenPret bestaat sinds het begin van de jaren negentig en is speciaal bedoeld voor gezinnen waar voorlezen niet vanzelfsprekend is.

Vanaf 2008 werd landelijk het programma BoekStart geïntroduceerd, eerst in de versie voor gezinnen (het bekende BoekStart-koffertje), later in een variant voor de kinderopvang. Waar BoekenPret vooral is afgestemd op ouders die niet gewend zijn aan lezen en voorlezen, is BoekStart bedoeld voor alle baby's en jonge kinderen. Sinds 2015 is het programma BoekenPret ondergebracht bij BoekStart en is de officiële naam van het programma BoekStart-BoekenPret.

Volgens cijfers van het Bibliotheek Onderzoeks Platform (BOP; augustus 2017) werkt 28% van de bibliotheken nog met BoekenPret. Toch zijn na 25 jaar de materialen en de handleiding hier en daar gedateerd geworden. Het is dus tijd voor een update.

Geïnterviewden

We hebben gesproken met de landelijk contactpersoon voor BoekStart-BoekenPret en met een van de provinciale contactpersonen voor BoekStart-BoekenPret.

2.2 Het project BoekStart-BoekenPret

2.2.1 Doel

Het doel van het project 'BoekStart-BoekenPret' uit actielijn 4a van Tel mee met Taal is om de BoekenPret-materialen en de BoekenPret-handleiding te actualiseren, zodat ze weer met nieuw elan en door meer bibliotheken gebruikt kunnen gaan worden.

2.2.2 Aanleiding en werkwijze

Het idee de BoekenPret-materialen te vernieuwen kwam vanuit de bibliotheken die nog steeds graag met elementen van BoekenPret werken. "We zien dat BoekenPret nog steeds goed werkt bij ons in de bibliotheek, juist bij de laagtaalvaardige gezinnen, waarom gebruiken niet meer bibliotheken die materialen? Kunnen we daar iets aan doen?" Er bleek veel enthousiasme te zijn voor een update van BoekenPret en het kostte dan ook geen moeite om een denktank samen te stellen van een aantal bibliotheken die nog met BoekenPret werken¹. De landelijk projectleider, de landelijk coördinator en de denktank hebben vernieuwingswensen geïnventariseerd en het proces van aanpassen en vernieuwen in gang gezet. Daarbij wordt steeds de input van lokale bibliotheken en provinciale coördinatoren BoekStart-BoekenPret gevraagd en gebruikt.

2.2.3 Werkzame BoekenPret-elementen

De vernieuwingsslag richt zich in de eerste plaats op de onderdelen van BoekenPret die als "ijzersterke concepten" worden beschouwd en hun waarde in de praktijk hebben bewezen, juist voor de doelgroep van laagtaalvaardige ouders. We bespreken in deze paragraaf deze drie BoekenPret-elementen en

¹ Bibliotheek Groningen, Flevoland, Emmen, West-Achterhoek en Den Haag.

vervolgens laten we zien hoe deze concepten worden behouden in het vernieuwde BoekStart-BoekenPret met het oog op de doelgroep van laagtaalkundige gezinnen.

1. De speelontdekboeken

De speelontdekboeken zijn van oudsher “misschien wel het grootste BoekenPret-succesnummer”. Veel pedagogisch medewerkers en leerkrachten van groep 1 en 2 konden en kunnen er goed mee uit de voeten; ze zijn toegankelijk en praktisch (zie kader). Maar het thuismateriaal is vrij talig van aard, zeker voor de doelgroep van laagtaalkundige ouders.

Wat zijn speelontdekboeken?

Speelontdekboeken zijn boekjes met verwerkingsmateriaal rondom een actueel prentenboek. Er is een versie voor in de groep (kinderopvang of kleutergroep) waarin pedagogisch medewerkers en leerkrachten kunnen lezen hoe ze het prentenboek kunnen introduceren en voorlezen en hoe ze dieper kunnen ingaan op het verhaal en het thema. Daarnaast staan er in de speelontdekboeken tips, boektitels, filmpjes en apps die aansluiten bij het boek.

Vervolgens krijgen alle kinderen het prentenboek mee naar huis, samen met het speelontdekboek in de thuisversie. Daarin worden ouders uitgenodigd het verhaal voor te lezen en kunnen de kinderen kleuren, knutselen en opdrachtjes maken bij het boek.

Er verschijnen jaarlijks twee nieuwe titels voor kleuters en twee voor peuters. Als het goed is komen kinderen dus twee keer per jaar in aanraking met een prentenboek en de bijbehorende verwerkingsmaterialen.

Werkzame elementen

Waarom is het concept van de speelontdekboeken zo geschikt voor kinderen uit laagtaalkundige gezinnen?

- a) Kinderen worden op de peuterspeelzaal enthousiast voor het prentenboek, zodat ze vervolgens – als ze het boek mee naar huis krijgen – zelf hun ouders zullen vragen om het prentenboek voor te lezen.
- b) Na twee weken leveren ouder en kind het boek met de werkbladen weer in. Dan laten ze aan de pedagogisch medewerker of leerkracht zien wat ze thuis met het boek en de opdrachten hebben gedaan. Zij krijgt op die manier inzicht in wat er thuis is gebeurd met het materiaal. Zij weet dan bijvoorbeeld “Oh, de volgende keer moet ik die vader of moeder wat meer aanmoedigen thuis met het boek aan de slag te gaan”.

Revisie-activiteiten

Speerpunt binnen het project is het actualiseren en doorontwikkelen van de speelontdekboeken. Er komen nieuwe titels en er komt meer aandacht voor digitale aanvullingen op het materiaal, zoals het gebruik van apps of digitale prentenboeken. Ook komt er een nieuwe algemene handleiding bij het gebruik van de speelontdekboeken, want die is verouderd en wordt nauwelijks meer gebruikt. De materialen worden qua taalgebruik beter afgestemd op de doelgroep. Succesvol gebleken materialen voor laagtaalkundige gezinnen die lokaal zijn ontwikkeld en beproefd, vormen daarbij een goed voorbeeld en inspiratiebron, zoals bijvoorbeeld de Voorleesvogel (Bibliotheek Den Haag). Op het moment van interviewen is het proces van herschrijven, verbeteren en opmaken in bibliotheekhuisstijl aan de gang.

2. De ouderbijeenkomsten

Het tweede element van BoekenPret dat succesvol is gebleken bij het bereiken van laagtaalvaardige ouders en daarom voor update in aanmerking komt, is het organiseren van ouderbijeenkomsten rond een prentenboek (zie kader).

Hoe zien de ouderbijeenkomsten à la BoekenPret eruit?

Pedagogisch medewerkers of kleuterleerkrachten vragen ouders op een handig moment, bijvoorbeeld bij het brengen van hun kind, een half uurtje te blijven, met koffie, limonade en een koekje erbij. In dat halve uur lezen ze het prentenboek aan de kinderen voor en praten ze met ze over het boek. Ouders krijgen daarna hetzelfde boek mee naar huis. Het organiseren van dit soort bijeenkomsten had een prominente plek in de toenmalige BoekenPret-scholing.

Werkzame elementen

De ouderbijeenkomsten zijn laagdrempelig en zonder enige vorm van stigmatisering, want alle ouders worden uitgenodigd. Ouders zien het voorbeeld-voorleesgedrag van de pedagogisch medewerker of leesconsulent en worden daardoor aangemoedigd het prentenboek thuis ook voor te lezen.

Revisie-activiteiten

De ouderbijeenkomsten zijn in sommige gemeenten een groot succes, in andere gemeenten komen er veel minder ouders op af. De vraag is nu: waar zit 'm dat in en wat kunnen de bibliotheken in dit opzicht van elkaar leren? De revisie binnen dit project richt zich dus op ophalen van do's en dont's rond de ouderbijeenkomsten bij de professionals en het op basis daarvan doorontwikkelen van de ouderbijeenkomsten.

Daarnaast vraagt het organiseren en houden van de ouderbijeenkomsten nogal wat van de vaardigheden van de professionals van peuterspeelzaal en school; de goede toon en houding is cruciaal. De omgang met laagtaalvaardige gezinnen op de BoekenPret-wijze krijgt daarom nadrukkelijke aandacht en ruimte in de scholing 'BoekStart voor professionals'.

3. BoekenPret voor de allerjongsten (0 – 2 jaar)

BoekenPret had oorspronkelijk een component voor de allerjongste kinderen van nul tot twee jaar, maar die is, op enkele uitzonderingen na, niet goed van de grond gekomen. Een van die uitzonderingen is Urk, waar BoekenPret - onder de naam BoekenBas- nog springlevend en succesvol is.

BoekenBas op Urk

Op Urk bestaat een unieke eigen variant van BoekenPret voor baby's, namelijk BoekenBas. Alle ouders van eerstgeborenen op Urk krijgen via het consultatiebureau de vraag of ze mee willen doen aan BoekenBas. Als ze dat willen, krijgen ze zes keer bezoek van een bezoekmoeder, die met de jonge ouders praat over boeken en voorbeeldgedrag laat zien. Ook nemen ze verschillende materialen mee, zoals een knisperboekje, badboekje en – sinds de introductie van BoekStart voor baby's – ook het BoekStartkoffertje. BoekenBas werkt op Urk al jaren uitstekend in prima samenwerking tussen gemeente, bibliotheek en JGZ.

Werkzame elementen

Wat zou de verklaring kunnen zijn van het succes van de BoekenPret-variant op Urk? Als eerste ligt het voor de hand de verklaring te zoeken in het bijzondere karakter van de Urkse gemeenschap: klein en kerkelijk betrokken. Wellicht zou de aanpak in andere vergelijkbare gemeenten ook kunnen werken. Een andere mogelijke verklaring voor het succes van BoekenBas op Urk is de homogeniteit van bevolkingsgroepen. Oftewel: voorlezer en ontvangend gezin maken deel uit van dezelfde bevolkingsgroep, waar bij andere initiatieven, zoals bijvoorbeeld VoorleesExpress, de voorlezers vaak hoger opgeleid zijn en de ontvangers een meer praktische opleiding hebben gehad. Het element 'moeders die elkaar informeren' zou wellicht elders ook goed kunnen werken.

Revisie-activiteiten

Succesvolle lokale voorbeelden zoals BoekenBas Urk komen aan bod in landelijke bijeenkomsten van de provinciale coördinatoren BoekStart-BoekenPret. Door het uitwisselen en verspreiden van lokale successen kunnen bibliotheken elkaar inspireren en er elementen uithalen die passen bij de lokale situatie en gemeente.

Overigens merken bibliotheken regelmatig dat er bij pedagogisch medewerkers in de kinderopvang sprake is van handelingsverlegenheid rondom het voorlezen aan baby's, dat vinden ze vaak nog best moeilijk. Dus wordt er binnen de BoekStart-BoekenPret-revisie op dit moment ook gewerkt aan een handleiding, inspiratiedocumenten en voorbeeldfilmpjes die lokale bibliotheken kunnen opnemen in de BoekStart-BoekenPret trainingen voor professionals.

2.2.4 Vooruitblik

Het is de bedoeling dat de aangepaste materialen in de zomer van 2018 klaar zijn. Na de zomer kunnen de bibliotheken die daar belangstelling voor hebben ze testen. In eerste instantie komen daarvoor de bibliotheken in aanmerking die nog werken met de BoekenPret-materialen (daarvoor worden de meest recente cijfers van het Bibliotheek Onderzoeks Platform 2018 gebruikt).

Daarna volgt nog een revisieronde aan de hand van de eerste ervaringen en vervolgens zal het projectteam de vernieuwde materialen breed onder de aandacht brengen tijdens bestaande netwerkbijeenkomsten, zodat meer bibliotheken er mee gaan werken. Om de bibliotheken te ondersteunen bij het onder de aandacht brengen van het aanbod voor de allerjongsten komt er ook een 'onderlegger', die bibliotheken kunnen gebruiken bij gesprekken met bijvoorbeeld gemeente of kinderopvang.

Tot slot krijgen de bibliotheken binnenkort ook de beschikking over een vernieuwde handleiding, als hulpmiddel bij het aangaan en vormgeven van samenwerking met onder andere kinderopvang. De ontwikkeling hiervan valt niet onder het hier beschreven project, hoewel BoekStart-BoekenPret er vanzelfsprekend wel deel van uitmaakt.

2.3 Evaluatie

2.3.1 Doel behaald?

Op basis van de interviews verwachten we dat het doel de BoekenPret-materialen en de BoekenPret-handleiding te actualiseren deze zomer behaald gaat worden. Een aantal betrokken en enthousiaste bibliotheken heeft meegedacht en meegewerkt aan de update van de BoekenPret-materialen. De

volgende stap is het in de praktijk beproeven van de materialen en het verder verspreiden ervan. Kortom: de inhoud ligt er, nu komt het erop aan volop in te zetten op de communicatie.

2.3.2 *Succesfactoren*

- **Er is enthousiasme en draagvlak**
Bibliotheken zijn enthousiast over de update van de BoekenPret-concepten. Dat blijkt uit reacties tijdens netwerkbijeenkomsten, e-mails die de landelijke coördinator ontvangt en de grote bereidheid om mee te denken in de revisieronde. De wens tot behoud en actualisering van de BoekenPret-materialen kwam niet voor niets van de bibliotheken die er al jaren graag en met succes mee werken.
- **BoekenPret-concepten sluiten naadloos aan bij BoekStart**
De BoekenPret-speelontdekboeken en -ouderbijeenkomsten sluiten prima aan bij het BoekStart-aanbod, juist als extra aanvulling voor de doelgroep van laagtaalvaardige gezinnen. Via de peuterspeelzaal en de school bereik je ook de laagtaalvaardige gezinnen, die daar immers al komen.
- **Geen stigmatisering**
De speelontdekboeken en de ouderbijeenkomsten zijn laagdrempelig en voor alle ouders. Er is geen sprake van stigmatisering of een uitzonderingspositie van de doelgroepouders. De specifieke aandacht voor de doelgroep ligt bij de extra aandacht en aanmoediging van de pedagogisch medewerkers en leerkrachten.

2.3.3 *Aandachtspunten bij verdere uitrol*

- **Inzet en vaardigheden van de professionals zijn cruciaal**
De BoekenPret-concepten hebben natuurlijk pas echt succes als de ouders daadwerkelijk naar de ouderbijeenkomst komen en aan de slag gaan met prentenboek en speelontdekboek. De cruciale factor daarbij is de inzet en zijn de vaardigheden van de professionals. Zij moeten de goede toon weten te treffen (niet dwingend, niet neerbuigend, maar positief en enthousiasmerend) en vooral het plezier van voorlezen weten over te brengen. Niet iedereen heeft dit soort vaardigheden als vanzelfsprekend in huis; scholing is dus belangrijk.
- **De lokale verschillen zijn groot**
Uit de interviews bleek overduidelijk dat de lokale verschillen groot zijn. Wat in de ene gemeente al jaren prima werkt, komt elders niet van de grond. Lokale successen zijn ook niet zomaar landelijk uit te rollen. Het vereist dus nogal wat creativiteit en doorzettingsvermogen van de provinciale coördinatoren en lokale bibliotheken om het bestaande landelijke aanbod ten eerste goed te kennen en vervolgens eruit te selecteren wat past en werkt in de lokale omstandigheden.
- **De vernieuwingsslag is gebaseerd op de positieve bibliotheken**
De BoekenPret-vernieuwingsslag die op dit moment wordt gemaakt, is gebaseerd op de ervaringen van bibliotheken die er positief over zijn en die BoekenPret-elementen graag willen behouden. We weten echter niet wat de mening is van de bibliotheken die (soms al lang geleden) zijn gestopt met BoekenPret. Het is op dit moment nog onzeker of zij behoefte hebben aan de aanvulling van BoekStart met de BoekenPret-elementen en of ze die zullen gaan gebruiken. Het is dus van belang om na te gaan hoe het gesteld is met het draagvlak voor de vernieuwde materialen en om een aantal maatregelen achter de hand te hebben die dat draagvlak indien nodig kunnen versterken.

3 De VoorleesExpress inpassen in bibliotheekinfrastructuur

3.1 Inleiding

De VoorleesExpress bestaat sinds 2006 en is inmiddels actief in meer dan honderd gemeenten, waar het voorleesproject ervoor zorgt dat kinderen tussen 2 en 8 jaar met een taalachterstand extra talige aandacht krijgen. Een gezin dat meedoet aan de VoorleesExpress krijgt twintig weken lang elke week bezoek van een vrijwilliger die boeken meeneemt en komt voorlezen. Samen met de ouders streven de vrijwilligers ernaar dat taal en leesplezier een vaste plek in het gezin krijgen. Op die manier krijgen de ouders handvatten om de taalontwikkeling van hun kinderen te stimuleren - op hun eigen manier.

Op lokaal niveau zijn het bibliotheken en/of welzijnsorganisaties, soms ook projectbureaus of vrijwilligersorganisaties die de VoorleesExpress uitvoeren. In het kader van Tel mee met Taal is geïnvesteerd in een provinciale aanpak, waarin de provinciale ondersteuningsinstellingen (POI's) een aansturende en coördinerende rol hebben en lokale bibliotheken de projectleiding op zich nemen, soms ook in samenwerking met een partner. De train-de-trainer-cursus die is gegeven in februari en maart 2017 was gericht op het toerusten van de provinciale coördinatoren van de POI's om op hun beurt de medewerkers van lokale bibliotheken te ondersteunen bij het opzetten en uitvoeren van de VoorleesExpress (zie figuur).

Geïnterviewden

We hebben gesproken met de provinciale coördinator VoorleesExpress die ook de landelijke train-de-trainer cursus voor POI's heeft gegeven en met een provinciale coördinator VoorleesExpress die deze cursus heeft gevolgd.

3.2 Het project 'VoorleesExpress inpassen in bibliotheekinfrastructuur'

3.2.1 Doel

Het doel van dit project is om de VoorleesExpress in te passen in de lokale en provinciale bibliotheekinfrastructuur rond de Bibliotheek *op school* en BoekStart (in de kinderopvang).

3.2.2 Aanleiding

Aanleiding voor het opnemen van de VoorleesExpress in de landelijke en provinciale infrastructuur, zijn de succesvolle ervaringen in Overijssel. Daar is het gelukt om het project vanuit POI Rijnbrink in drie jaar tijd bij alle bibliotheken in de provincie op te zetten, terwijl VoorleesExpress daarvoor alleen in Deventer bestond. "Die provinciale aanpak was zo mooi, dat we de vraag kregen: kunnen jullie die aanpak elders in het land ook zo opzetten?"

3.2.3 Voordelen van een voortrekkersrol voor de lokale bibliotheek

In de provinciale aanpak die we in dit hoofdstuk beschrijven, krijgt bij voorkeur de lokale bibliotheek de sleutelpositie binnen de lokale VoorleesExpress. Wat zijn daarvan de belangrijkste voordelen voor bibliotheken en gezinnen?

1. Kans om laaggeletterde gezinnen te bereiken met expertise
De VoorleesExpress biedt voor de bibliotheken een goede kans om op een laagdrempelige en positieve manier gezinnen met weinig leescultuur te bereiken met hun kennis en expertise op het gebied van taal- en leesbevordering. Zo vormt de VoorleesExpress een concrete invulling van de maatschappelijk-educatieve taak van bibliotheken om taalachterstanden en laaggeletterdheid te bestrijden.
2. Aanvulling op het aanbod
De VoorleesExpress is voor de bibliotheken een mooie aanvulling of completering van het aanbod qua samenwerking met de kinderopvang en het onderwijs. De Bibliotheek *op school* en BoekStart (in de kinderopvang) zijn er voor alle kinderen, de VoorleesExpress is er voor de gezinnen die net wat extra's nodig hebben.
3. Inbedding in lokale financiële stromen
Het komt voor dat de VoorleesExpress wordt uitgevoerd door een partij die elk jaar weer moet afwachten of ze daarvoor voldoende subsidies bij elkaar weet te sprokkelen, bijvoorbeeld VluchtelingenWerk. In zo'n geval is het stabiel(er) als de bibliotheek de VoorleesExpress opneemt in het aanbod, zodat de VoorleesExpress een vaste plek krijgt in de begroting van de bibliotheek.
4. Nazorg
Gezinnen die meedoen met de VoorleesExpress krijgen twintig weken lang bezoek van een voorlezer. Hoe nu verder na die twintig weken? De bibliotheek is bij uitstek geschikt om de 'nazorg' voor haar rekening te nemen. In de eerste plaats vanwege de fysieke plek die de gezinnen toegang geeft tot boeken en andere materialen. Maar die nazorg kan ook nog verder ingevuld worden. Er is bijvoorbeeld een bibliotheek bezig aan een pilot die bestaat uit het aanbieden van enkele bijeenkomsten voor de gezinnen na afloop van de VoorleesExpress.
5. Nieuwe doelgroepen binnenhalen
Met de VoorleesExpress kan een bibliotheek heel veel vrijwilligers aan zich binden. De voorlezers komen vaak uit doelgroepen die niet meer als vanzelfsprekend lid zijn van de bibliotheek, zoals studenten of dertigers. De online community voor voorlezers die een van de POI's aan het ontwikkelen is kan aan die betrokkenheid bij de bibliotheek bijdragen.
6. Doorverwijzen
De voorlezers kunnen bij de gezinnen signaleren welke hulp of ondersteuning er nog meer nodig is, bijvoorbeeld een taalvraag die vanuit het Taalhuis kan worden bediend. Mede door de bezoeken aan de bibliotheek die al deel uitmaken van de VoorleesExpress, wordt de drempel naar dat overige aanbod als het goed is steeds lager.

Om bovengenoemde redenen ligt het voor de hand dat in gemeentes waar de VoorleesExpress nog moet worden ingevoerd, de bibliotheek de voortrekkersrol pakt. Maar soms is het strategisch handiger als niet de bibliotheek, maar een andere partij de projectleiding voor zijn rekening neemt of houdt. Denk

aan gemeentes waar de VoorleesExpress al jaren succesvol door een andere partij wordt uitgevoerd, zoals bijvoorbeeld Amsterdam waar projectbureau Diversion jaarlijks zo'n 600 gezinnen weet te bereiken. Het komt ook voor dat een gemeente geen subsidie wil geven aan de bibliotheek voor het uitvoeren van de VoorleesExpress, maar wel aan een andere partij.

Sommige bibliotheken zien het zelf ook niet zitten om de kartrekker te zijn: "De hele wervings- en selectiebegeleiding en het trainen van vrijwilligers kan soms best pittig zijn. Dat kan een hele verandering van werkzaamheden zijn voor een bibliotheek. En zeker de opstartfase kost veel tijd, waar dus veel uren van een bibliotheekmedewerker voor vrijgemaakt moeten worden." In zo'n geval kan een bibliotheek ook kiezen voor een makelaarsrol, waarbij ze zich vooral richt op het bibliotheekbezoek van de voorlezers en de gezinnen halverwege het traject, het trainen van vrijwilligers in het uitzoeken van een boek, het interactief voorlezen en de nazorg.

3.2.4 De provinciale aanpak

Welke activiteiten zijn opgezet binnen dit project om de provinciale aanpak op te zetten?

a) *Train-de-trainer cursus*

In het voorjaar van 2017 is vanuit Rijnbrink een driedaagse train-de-trainer cursus gegeven aan (op twee na) alle POI's. Doel van de cursus was om de provinciale VoorleesExpress-coördinatoren toe te rusten voor hun nieuwe taken (zie kader).

Taken van de POI binnen de provinciale aanpak van de VoorleesExpress

- Trainen van projectleiders
- Vraagbaakfunctie
- Netwerk coördineren
- Materialen voor vrijwilligers en gezinnen schrijven
- PR verzorgen
- Provinciaal aanspreekpunt voor Stichting VoorleesExpress
- Doorvertaling van landelijke ontwikkelingen naar lokaal niveau

b) *Ontwikkeling exploitatiemodel*

Met het exploitatiemodel voor de VoorleesExpress (gefinancierd door Kunst van Lezen) kunnen bibliotheken nauwkeurig berekenen hoeveel de introductie van het programma zal kosten in hun gemeente. Die informatie kunnen bibliotheken gebruiken in het gesprek met de gemeente of fondsen. "De bibliotheken zijn gewend aan rekenmodellen voor BoekStart in de kinderopvang en de Bibliotheek op school, dus het is heel fijn dat er nu in dezelfde stijl een model voor de VoorleesExpress is".

c) *Materialen zijn doorontwikkeld*

De VoorleesExpress-materialen zijn aangepast en landelijk beschikbaar gesteld. "De materialen voor de gezinnen en de vrijwilligers zijn in bibliotheekhuisstijl gegoten zodat ze zich verbonden voelen met de bibliotheek". Ook de doelgroep is wat verbreed; aanvankelijk was VoorleesExpress vooral bedoeld voor gezinnen met een niet-westerse achtergrond en dat was ook zichtbaar op de foto's in de materialen. Nu zijn er ook foto's opgenomen van autochtone gezinnen. Ook qua woordgebruik zijn ze geredigeerd: er wordt gesproken over 'steuntje in de rug' en 'wat extra ondersteuning bieden' in plaats van over 'achterstanden waar wat aan gedaan moet worden'. "Dat klinkt misschien heel subtiel, maar het maakt wel dat een autochtoon gezin eerder zal denken: dat is misschien ook wel wat voor ons, even iets extra's."

3.2.5 Vooruitblik

De provinciale aanpak is ontwikkeld en overgedragen aan de POI's en de materialen zijn landelijk beschikbaar gesteld. Wat staat er nu verder nog te gebeuren voor wat betreft het inpassen van VoorleesExpress in de bibliotheekinfrastructuur?

- POI's zijn met lokale bibliotheken, maar ook met Kunst van Lezen en Stichting VoorleesExpress in gesprek over hoe VoorleesExpress nog meer gekoppeld kan worden aan andere programma's uit het bibliotheekaanbod. "We zijn vooral aan het kijken hoe we het steeds beter kunnen verbinden in de bestaande structuren." Denk aan: vrijwilligers die ouders doorverwijzen naar het Taalhuis in de bibliotheek. Of ouders wijzen op het ophalen van het BoekStart-koffertje. Of bibliotheken die vrijwilligers niet specifiek aannemen voor VoorleesExpress, maar voor de bibliotheek in het algemeen, zodat ze zich betrokken voelen bij de bibliotheek in het algemeen en niet alleen specifiek bij VoorleesExpress.
- Er bestaat behoefte aan een structureel POI-overleg over de VoorleesExpress. "De VoorleesExpress staat nu soms op de agenda van het POI-overleg over BoekStart, maar dan is er toch vaak te weinig tijd om in te gaan op de details. In zo'n overleg van POI-coördinatoren over de VoorleesExpress kunnen we elkaar inspireren, bespreken waar we zoal tegenaan lopen en hoe we elkaar kunnen helpen." Wellicht is het ook een idee om dit idee breder te trekken en een landelijk POI-overleg op te zetten rond het aanbod voor laagtaalvaardige gezinnen.
- Vanuit Rijnbrink wordt gewerkt aan doorontwikkeling van de VoorleesExpress voor bepaalde doelgroepen. Bijvoorbeeld: als we vluchtelingengezinnen willen bedienen, wat is daarvoor dan nodig? Moeten we vrijwilligers extra toerusten? Andere collecties boeken aanschaffen?
- Hoog op de agenda van de bibliotheken staat het leggen van een verbinding tussen het voorkomen en bestrijden van laaggeletterdheid. VoorleesExpress biedt de bibliotheken goede mogelijkheden om te voorkomen dat ouders laaggeletterdheid doorgeven aan hun kinderen. Door de VoorleesExpress is de bibliotheek bij wijze van spreken 'al binnen' bij de doelgroepgezinnen - en als het goed is er daardoor een vertrouwensband ontstaan. Daarom zijn er plannen voor het ontwikkelen van trainingen voor vrijwilligers in het herkennen en signaleren van laaggeletterdheid én in het bespreekbaar maken van laaggeletterdheid bij de ouders.

3.3 Evaluatie van de provinciale VoorleesExpress-aanpak

3.3.1 Doel behaald?

Het doel om de VoorleesExpress in te passen in de provinciale bibliotheekinfrastructuur is grotendeels behaald: vrijwel alle POI's hebben deelgenomen aan de train-de-trainer cursus en er zijn allerlei landelijke materialen ter ondersteuning beschikbaar. We weten op basis van de interviews ook dat er veel lokale bibliotheken - ook de kleinere - bezig zijn om de VoorleesExpress op te nemen in hun aanbod van De Bibliotheek *op school* en BoekStart. Maar dit is logischerwijs een proces dat langere tijd in beslag neemt.

3.3.2 Succesfactoren

➤ Er is veel draagvlak bij de bibliotheken

POI's en lokale bibliotheken zijn gemotiveerd voor de nieuwe provinciale VoorleesExpress-structuur. Boven verwachting veel bibliotheken pakken de nieuwe rol als kartrekker op en willen zich inzetten voor VoorleesExpress. Ze vinden het een belangrijk programma dat goed past binnen de kerntaken van de bibliotheken. De animo is bovendien nog versterkt doordat de bibliotheken in

hun POI een aanspreekpunt hebben dat de bibliotheekwereld kent. “Het ziet ernaar uit dat het project ontzettend kan groeien en we veel gezinnen kunnen bereiken vanuit de bibliotheken.” Ter illustratie daarvan enkele getallen: in de provincie Overijssel werd VoorleesExpress alleen aangeboden in Deventer en na invoering van de provinciale aanpak doen alle 26 bibliotheekstichtingen mee. In Noord- en Zuid-Holland doen er op dit moment (juni 2018) achttien bibliotheekstichtingen mee in de provinciale aanpak, waarvan er acht VoorleesExpress nu voor het eerst aanbieden (en er tien dus al langer mee bezig waren).

➤ **Bundeling van de krachten betekent kwalitatieve en financiële voordelen**

Voor een kleine gemeente was het voorheen moeilijk of onmogelijk om het project te draaien, omdat het daar te duur voor is. In de nieuwe provinciale constructie kunnen kleine gemeentes wel meedraaien. De provinciale aanpak maakt dat lokale bibliotheken expertise rond de VoorleesExpress niet allemaal zelf in huis hoeven te hebben, ze worden immers ondersteund door de POI en ze kunnen bovenlokaal ervaringen delen en uitwisselen. Trainingen en bijeenkomsten kunnen regionaal worden georganiseerd, en ook PR-materiaal, folders en teksten voor vrijwilligers en gezinnen kunnen allemaal gezamenlijk worden ontwikkeld en ingeslagen. Een mooi voorbeeld van dat de VoorleesExpress daarmee ook bereikbaar wordt voor kleine gemeenten is de al eerder genoemde provincie Overijssel, waar binnen een paar jaar tijd alle bibliotheken de VoorleesExpress aanbieden.

➤ **Doorgaande lijnen**

POI's en lokale bibliotheken vinden dat de VoorleesExpress perfect past binnen het verdere aanbod van de bibliotheken. Het is een mooie aanvulling voor gezinnen die een extra steuntje in de rug nodig hebben naast aanbod dat er voor alle kinderen bestaat in de vorm van de Bibliotheek *op school*, BoekStart en BoekStart in de kinderopvang. Als een bibliotheek al de Bibliotheek *op school* en BoekStart in de kinderopvang aanbiedt is dat een groot voordeel, dan staan de structuren al en kan de VoorleesExpress eenvoudig meegenomen worden in bestaande overlegstructuren met scholen en kinderopvang.

3.3.3 Aandachtspunten bij verdere uitrol

➤ **Financiële belemmeringen**

Het grootste struikelblok voor de lokale bibliotheken bij het oppakken van de projectleidersrol is van financiële aard: vaak moeten bibliotheken daar iemand voor aantrekken, omdat ze binnen het bestaande team niet voldoende tijd kunnen vrij maken. Ook is het project qua bereik soms beperkt door het aantal uur dat beschikbaar is. Gemeenten zijn niet altijd bereid om extra geld uit te trekken voor VoorleesExpress, omdat ze vinden dat de bibliotheek het maar moet doen met het subsidie die ze jaarlijks krijgen. Oplossingen zijn er ook: soms stellen twee bibliotheken samen een projectleider aan. Of de projectleidersrol gaat naar een samenwerkingspartner, bijvoorbeeld een welzijnsorganisatie. Veel bibliotheken proberen lokaal passende oplossingen te vinden, omdat ze het belang van VoorleesExpress groot vinden.

➤ **Samenhang creëren**

In de praktijk van alledag is de VoorleesExpress soms nog meer een losstaand project dan dat er een sterke samenhang is met het overige bibliotheekaanbod. De VoorleesExpress-vrijwilligers zijn dan bijvoorbeeld niet goed op de hoogte van het overige aanbod voor laaggeletterde gezinnen. Zowel op landelijk niveau als op provinciaal niveau wordt er nagedacht over verdere inbedding van de VoorleesExpress in het overige bibliotheekaanbod, bijvoorbeeld door tijdens een BoekStart-bijeenkomst ook te vertellen over de VoorleesExpress. Of door de voorlezers te betrekken bij de thuiseditie van Scoor een Boek! (zie hoofdstuk 4).

➤ **POI's hebben niet altijd optimaal zicht op wat er lokaal gebeurt**

Niet alle POI's hebben goed en volledig zicht op de bestaande initiatieven die lokale bibliotheken ontplooien op het gebied van het tegengaan van laaggeletterdheid². Een lokale bibliotheek kan activiteiten ontplooien buiten alle landelijke trainingen, bijeenkomsten en regelingen om en dat aanbod staat dan nergens geregistreerd. Soms zijn er heel praktische belemmeringen. Een van de coördinatoren loopt er bijvoorbeeld tegenaan dat sommige bibliotheken Facebook gebruiken in plaats van biebtobieb en er dus verschillende platforms in omloop zijn. Maar elders werkt een online gemeenschappelijk platform zoals biebtobieb juist wel heel goed, dan worden er nieuws en documenten gedeeld en reageren bibliotheken op elkaar. Kortom: het maakt nogal verschil hoe de POI's en de netwerken zijn georganiseerd. Maatwerk is van belang.

² Vanaf december 2017 is er binnen Kunst van Lezen per provincie een subsidieregeling beschikbaar voor POI's om hun rol bij het begeleiden van lokale bibliotheken te intensiveren op het terrein van het adequater bereiken van laagtaalkundige ouders.

4 Thuiseditie Scoor een boek!

4.1 Inleiding

Scoor een Boek! is een jaarlijks terugkerend project voor kinderen en ouders dat lezen en sport aan elkaar verbindt. Scoor een Boek! kent een schooleditie voor kinderen van groep 5/6 en een thuiseditie voor het hele gezin. Tien weken lang lezen kinderen en ouders met aanmoediging van een bekende voetballer en de bibliotheek zoveel mogelijk boeken. Het project sluiten af met een sportieve happening op het voetbalveld. In het voorjaar van 2018 zijn vijf pilots uitgevoerd met een speciale thuiseditie bedoeld voor laagtaalvaardige gezinnen. Deze specifieke thuiseditie staat centraal in deze projectbeschrijving.

Geïnterviewden

We hebben gesproken met betrokkenen uit twee regio's:

- Pilot Veendam/Stadskanaal: adviseur 'taal als basis' bij de POI en een direct betrokken medewerker van de lokale bibliotheek die met de gezinnen uit de pilot heeft samengewerkt;
- Pilot Nijverdal: projectleider 'Scoor een Boek!' van de POI en een direct betrokken medewerker van de lokale bibliotheek die de vrijwilligers heeft begeleid. Daarnaast hebben we enig zicht gekregen op de ervaringen van de gezinnen zelf, via een vrijwilliger die bij de gezinnen om hun mening heeft gevraagd. Deze informatie hebben we ook verwerkt in dit verslag.

4.2 Doel

Het doel van de pilot Thuiseditie Scoor een Boek! is om een overdraagbare Scoor een Boek!-variant te ontwikkelen die geschikt is om in te zetten bij laagtaalvaardige gezinnen.

4.3 Aanleiding

Het idee om de succesvolle schooleditie van Scoor een Boek! uit te breiden met een thuisversie bestond al langer en er zijn ook eerder al wel pogingen gedaan om gezinnen bij het project te betrekken. Het lastige van die eerdere thuisversies was dat de bibliotheek geen enkel zicht had op wat er van die thuisversie daadwerkelijk terecht kwam bij de gezinnen. Daarom ontstond het idee een pilot te ontwikkelen gekenmerkt door directe en persoonlijke betrokkenheid vanuit de bibliotheek.

4.4 Pilot Veendam / Stadskanaal

4.4.1 Werkwijze

In Veendam en Stadskanaal deden zes gezinnen mee aan de pilot. De gezinnen zijn geselecteerd door leerkrachten van scholen in achterstandswijken. Enerzijds zijn het gezinnen die wel wat extra stimulans op het gebied van (voor)lezen kunnen gebruiken, maar anderzijds hebben de leerkrachten er – met het oog op het slagen van de pilot - ook op gelet dat de gezinnen gemotiveerd zouden zijn om mee te doen. De gezinnen kregen allemaal bezoek van een bibliotheekmedewerker die een startpakket overhandigde met onder andere een boek, junior-Scrabblespel, een bal en een opdrachtenkaart (zie foto). De bibliotheekmedewerkers gingen met de gezinnen de weddenschap aan dat het zou lukken om de elf opdrachten binnen een aantal weken allemaal te maken en hielden gedurende de pilot contact over de resultaten van de opdrachten (persoonlijk, in de bibliotheek, per e-mail of app).

4.4.2 *Praktijkervaringen*

De pilot is heel goed verlopen, zowel de betrokkenen uit de bibliotheek als de kinderen en hun ouders waren enthousiast. De gezinnen hebben toegewijd aan de opdrachten gewerkt. "Sommige gezinnen hebben weken scrabble gespeeld!". De gezinnen lijken vaker naar de bibliotheek te komen en af en toe lukt het om niet alleen de kinderen, maar ook de ouders tot het lenen van een boek te motiveren.

"Kort na de start van Scoor een Boek! op school stond er op zaterdag een jongen bij de balie om zich in te schrijven van de bibliotheek, enthousiast over het idee voetbalplaatjes te gaan verzamelen door boeken te lezen. Hij had zijn vader bij zich, die zich tegen de bibliotheekmedewerker liet ontvallen zelf helemaal niet van lezen te houden, maar wel van koken. "O, dan weet ik wel wat voor u" zegt de bibliotheekmedewerker. Het resultaat? Vader ging weg met een kookboek onder de arm: vader en zoon gaan vanavond samen koken."

4.4.3 *Vooruitblik*

- Een Scoor een Boek!-app voor thuis kan mogelijkheden bieden om de thuiseditie op grotere schaal aan te bieden. Zo'n app zou de gezinnen de mogelijkheid kunnen bieden te kiezen aan welk doel ze willen werken: bijvoorbeeld 'meer voorlezen' of 'meer bewegen' of 'meer teamspirit'. Ideeën zijn er genoeg voor de app: filmpjes van voetballers, een directe digitale koppeling met de bibliotheek en automatische berichten zoals 'Wat goed dat jullie alweer een opdracht hebben gedaan!' Er is een aanvraag ingediend bij het Innovatiefonds van de KB voor de financiering van een dergelijke app. Op het moment van interviewen is nog niet bekend of die aanvraag wordt gehonoreerd.
- Verder zijn er op dit moment in Veendam/Stadskanaal geen concrete plannen voor de thuiseditie van seizoen 2018/19. Vorm en inhoud hangen af van de financiële mogelijkheden.

4.5 *Pilot Nijverdal*

4.5.1 *Opzet en werkwijze*

In Nijverdal koos de bibliotheek voor een combinatie tussen Scoor een Boek! en de VoorleesExpress. Om na te gaan of deze projecten op elkaar kunnen aansluiten is er een kleine pilot uitgevoerd in twee gezinnen. De gezinnen zijn geselecteerd door de coördinator van de bibliotheek met als criteria:

- een jongen en een meisje
- een kind van een school die wel meedoet aan de schooleditie van Scoor een boek!, en een kind van een school die niet meedoet.

Er is een Scoor een Boek!-poster ontwikkeld met opdrachten vanuit de VoorleesExpress. De opdrachten zijn zo geformuleerd dat ze ook door laagtaalvaardige ouders goed te begrijpen zijn. Deze opdrachten staan op de ene helft van de poster in de opstelling van Heracles, kinderen mogen een sticker plakken elke keer als ze een opdracht gedaan hebben. Op de andere helft van de poster kunnen de kinderen een sticker plakken elke keer als ze een boek uit hebben. Op de achterkant van de poster staat uitleg over de Scoor een Boek! school- en thuiseditie voor de ouders.

Tijdens 'de aftrap' liet de voorleesvrijwilliger een filmpje over Scoor een Boek! zien, gaf uitleg over de Scoor een Boek! thuiseditie en liet verschillende boeken achter in het gezin. In 'de rust' werd de voortgang besproken. Bij de afsluiting (het fluitsignaal) is de pilot geëvalueerd en kreeg het gezin een beloning (vrijkaartjes voor een wedstrijd bij Heracles). Voor alle kinderen binnen de gemeente Nijverdal organiseerde de Bibliotheek in de voorjaarsvakantie activiteiten in het teken van Scoor een Boek!.

4.5.2 Praktijkervaringen

Er namen twee gezinnen namen deel aan de pilot: een Syrisch gezin (met een meisje van 8 jaar) en een Somalisch gezin (met een jongen van 6 jaar). De voorlezers bespraken wekelijks de opdrachten die de gezinnen hadden uitgevoerd en de boeken die de kinderen gelezen hadden. De poster met de opdrachten uit de VoorleesExpress werd gebruikt om het gezin te activeren. De vrijwilligers merkten echter dat de uitleg op de achterkant van de poster voor de ouders te uitgebreid en te talig was. In de praktijk lijkt de informatie over de schooleditie voor de ouders van de thuiseditie niet nodig.

Het meisje deed op school ook mee met Scoor een Boek! en reageerde enthousiast op het aanbod van de vrijwilliger. Ze herkende het filmpje dat de vrijwilliger bij 'de aftrap' liet zien van school. De vader van dit meisje vertelde dat zijn dochter in het begin enthousiast aan de gang ging met stickers plakken en met de opdrachten. In de loop van het project bleef ze wel lezen, maar ze dacht niet meer aan het stickers plakken. De interesse leek naar het eind van de pilot af te zwakken; dit gezin had ook geen belangstelling voor de afsluiting van het project: het bezoek aan een voetbalwedstrijd. De vraag is of voetbal wel een goede insteek was voor dit meisje, hoewel ze aanvankelijk enthousiast reageerde.

Ook de jongen uit de pilot is enthousiast aan het werk gegaan met de opdrachten en met lezen. Volgens zijn moeder wilde hij regelmatig naar de bibliotheek gaan om nieuwe boeken uit te zoeken. De vrijwilliger merkte dat bij Scoor een Boek! meer gezinsleden betrokken raakten, dan bij het voorlezen vanuit de VoorleesExpress. Dat kwam vooral omdat alle jongens uit het gezin van voetbal houden. Doordat de school van deze jongen niet meedeelde met Scoor een Boek! was de afstemming met school lastiger, maar volgens de leerkracht vertelde de jongen enthousiast op school over Scoor een Boek! en de VoorleesExpress.

Beide deelnemers aan de pilot voldeden niet helemaal aan de beoogde doelgroep voor Scoor een Boek!. Scoor een Boek! richt zich namelijk op kinderen in groep 5 en 6 van de basisschool, beide kinderen waren jonger, maar dat bleek in de praktijk niet zo'n probleem.

4.5.3 Vooruitblik

- Binnenkort geeft de coördinator vanuit de POI een presentatie over het project bij een bijeenkomst van eredivisieclubs. Op het moment dat er grote eredivisieclubs samen gaan werken met de Bibliotheek in Scoor een Boek! zullen er hopelijk meer clubs volgen. Overigens kan het ook goed werken om juist samenwerking aan te gaan met de plaatselijke voetbalverenigingen. Voor sommige laagtaalvaardige gezinnen kan het een grote stap zijn om naar een professionele voetbalclub te gaan in een andere plaats. Een wedstrijd bezoeken van het eerste elftal van de lokale vereniging kan dan een laagdrempeliger alternatief zijn.
- De vrijwilligers werkten in de gezinnen met de opdrachten uit de VoorleesExpress. Ze merkten dat er bij de gezinnen behoefte was aan meer taalspelletjes en tips. De bedoeling is om het materiaal aan te passen.
- Op dit moment is voor de werving van de gezinnen vooral gebruik gemaakt van de ingang via de kinderen. Voor de toekomst wil de POI op zoek naar ingangen via de ouders zoals bijvoorbeeld via het Taalmaatje, Taalhuis of de volwasseneducatie. Door integratie van beide domeinen ontstaan kansen om ook het leesplezier van ouders te vergroten.

4.6 Pilots Deventer, Almelo en Nijmegen

Naast de pilot in Nijverdal waren er nog drie pilots waar de geïnterviewde projectleider van de pilot in Nijverdal ook bij betrokken was. We schetsen in deze paragraaf kort de opzet van deze drie pilots en formuleren enkele conclusies over wat wel en niet goed werkte in deze pilots.

Pilot Deventer

In Deventer heeft de lokale bibliotheek net als in Nijverdal een pilot opgezet in samenwerking met de VoorleesExpress. De voorlezers hebben de Scoor een Boek!-thuiseditie geïntroduceerd tijdens het nazorgmoment van de VoorleesExpress in vijf anderstalige gezinnen. Deze gezinnen kregen van de voorlezer een poster met stickers, maar daarna was er geen contact meer met het gezin over de vorderingen van Scoor een Boek!. Na enige tijd bleek dat geen van de gezinnen de poster met stickers bij de bibliotheek had ingeleverd. Alle gezinnen gaven later aan dat ze de materialen weliswaar ontvangen hadden, maar dat ze er niets mee hadden gedaan. Het werd niet goed duidelijk wat daarvan de reden was.

Pilot Almelo

In Almelo sloot de Scoor een Boek!-thuiseditie aan bij de schooleditie. Alle ouders van de deelnemende scholen werden op school uitgenodigd voor het 'aftrapmoment'. De leesconsulent van school gaf de ouders uitleg over Scoor een Boek! en deelde een goodiebag uit (met onder andere een poster met stickers en een kortingsbon van 50% voor een bibliotheeklidmaatschap voor volwassenen). Het was de bedoeling dat de gezinnen de poster met de geplakte stickers weer bij de bibliotheek inleverden, maar dat hebben uiteindelijk maar vier gezinnen gedaan en van deze gezinnen is niet bekend of dit de beoogde laagtaalvaardige gezinnen zijn. Maar het voordeel van deze aanpak dat het project Scoor een Boek! bij heel veel gezinnen onder de aandacht is gebracht op een niet-stigmatiserende manier.

Pilot Nijmegen

Bibliotheek Nijmegen voerde deze pilot uit in samenwerking met de GGD. De taakverdeling was zodanig dat de bibliotheek de thuiseditie uitzette bij de scholen en de GGD vijf laagtaalvaardige gezinnen zou werven voor de pilot. Het idee was dat deze gezinnen extra uitleg over Scoor een Boek! zouden krijgen en dat er een contactmoment tijdens het traject zou zijn. Helaas is het de GGD niet gelukt om vijf gezinnen te vinden die mee wilden doen. Een nadeel van deze opzet was dat de bibliotheek zelf geen contact had met de doelgroepgezinnen en erg afhankelijk was van de GGD.

Enkele lessen uit deze pilots

- De GGD werkt met een menukaart laaggeletterdheid. Daarin kan Scoor een Boek! worden opgenomen als een activiteit die heel geschikt is voor laagtaalvaardige gezinnen (voor scholen en thuiseditie).
- Het is noodzakelijk dat er direct persoonlijk contact wordt opgebouwd tussen de lokale bibliotheek en de gezinnen. In twee pilots lag de begeleiding van de gezinnen niet bij de bibliotheek, maar bij leerkrachten of bij de GGD. Dat maakte de bibliotheek erg afhankelijk van deze partners en dat werkte niet goed.
- Als Scoor een Boek! wordt geïntegreerd met de VoorleesExpress is het niet voldoende om alleen het nazorgmoment van de VoorleesExpress te gebruiken. Scoor een Boek! komt dan niet goed genoeg van de grond.
- Als de werving van de gezinnen bij de GGD ligt, die daarbij samenwerkt met JGZ en sociale wijkteams, dan bestaat het risico dat het preventieve karakter van het project verdwijnt. Dat kan voor de beoogde gezinnen drempelverhogend werken.

4.7 Evaluatie

4.7.1 Doel behaald?

Het doel van de pilot om een overdraagbare thuisvariant voor laagtaalvaardige gezinnen te ontwikkelen is deels behaald. Er zijn positieve ervaringen opgedaan met thuisvarianten voor laagtaalvaardige gezinnen. Maar de aanpak is in de huidige vorm nog niet goed landelijk overdraagbaar, want daarvoor kost de aanpak te veel tijd.

4.7.2 Succesfactoren

➤ Persoonlijke benadering

De persoonlijke band die de bibliotheekmedewerkers met hun gezinnen in Veendam/Stadskanaal hebben opgebouwd is de grootste succesfactor van de pilot. “Ik heb tot op de dag van vandaag ontzettend leuke contacten met de gezinnen. Als ik ze weer tegenkom in de bibliotheek of op school is dat altijd gezellig.” De toon en benadering door de medewerkers van de bibliotheek zijn cruciaal om tot zo’n goede band te komen: niet betuttelend zijn, makkelijk contact kunnen leggen, benaderbaar zijn en intuïtief aan kunnen voelen wat er wel of niet werkt.

“Ik vertelde een meisje uit een van de gezinnen over een boek dat ik had gelezen en heel spannend vond. Ze reageerde positief. Toen zei ik: “Ik heb het voor je gereserveerd en er ligt ook nog aan ander boek voor je klaar dat je vast ook mooi vindt.”

➤ Aansluiten bij de schooleditie

De thuiseditie van Scoor een Boek! moet bij voorkeur aansluiten bij de schooleditie, die doorgaans veel “energie en positiviteit” teweegbrengt in de klassen. Het idee is dat een kind dat positieve gevoel meeneemt naar huis en daar ook overbrengt aan ouders en broertjes en zusjes. “Dan heb je bij voorbaat al de kanalen en de basismotivatie te pakken.” De kinderen zijn als het ware de ambassadeurs van Scoor een Boek! en daarmee kom je de gezinnen gemakkelijker binnen.

➤ Meer dan lezen alleen

De opdrachten waar de gezinnen aan hebben gewerkt en het startpakket dat ze daarbij hebben gekregen, hebben een breder doel dan het stimuleren van boeken lezen. Het gaat ook om gezamenlijk als gezin activiteiten ondernemen (saamhorigheid en gezelligheid), meer bewegen, leesbevordering in de brede zin van het woord, dus ook in bijvoorbeeld kookboek of krant. De bibliotheek wordt als het goed is een positieve mooie plek, waar de gezinnen graag komen, waar van alles te doen is, en ‘o ja, je kunt er ook nog boeken lenen’.

➤ De combinatie van Scoor een Boek! en VoorleesExpress werkt goed

Als vrijwilligers de thuiseditie van Scoor een Boek! uitvoeren tijdens het traject van de VoorleesExpress levert dit voor beide projecten winst op, zo bleek in Nijverdal. Aan de ene kant merken de vrijwilligers dat in vergelijking met het reguliere VoorleesExpress-aanbod het hele gezin meer betrokken is, hierdoor ontstaat meer gezamenlijkheid. Aan de andere kant krijgt Scoor een Boek! door het wekelijkse bezoek van de VoorleesExpress-vrijwilliger meer aandacht, zodat dit project meer gaat leven en kinderen meer zelf gaan lezen. Een praktische complicatie is dat de doelgroep van beide projecten wat anders is: Scoor een Boek! richt zich groep 5 en 6 en VoorleesExpress richt zich vooral op kinderen van de onderbouw.

4.7.3 Aandachtspunten bij verdere uitrol

➤ **De persoonlijke aanpak kost veel tijd**

De pilots Nijverdal en Veendam/Stadskanaal zijn weliswaar goed geslaagd, maar kosten in de huidige vorm ook veel tijd. De bibliotheekmedewerkers hebben er veel tijd in gestoken om een goede band te krijgen met de gezinnen, waren bereid om ook 's avonds en in het weekend mailtjes van de gezinnen te beantwoorden en hebben er bovendien veel eigen tijd aan besteed. Bij landelijke uitrol op grote schaal is dat moeilijk te realiseren, des te meer omdat het winnen van het vertrouwen van 'echte' laagtaalvaardige gezinnen nog meer tijd zal kosten. Daar moet (in eventuele nieuwe pilots) iets op gevonden worden.

➤ **Geschikte medewerkers**

De bibliotheekmedewerkers die deze pilot tot een succes hebben gemaakt, voldoen aan een bijzonder profiel en hebben heel wat vaardigheden en karaktereigenschappen nodig. Naast de nodige sociale vaardigheden, zoals makkelijk contact kunnen leggen en benaderbaar zijn, is het ook belangrijk om intrinsiek te kunnen begrijpen waarom mensen niet van lezen houden. Zeker niet alle bibliotheekmedewerkers zijn geschikt voor een project zoals dit, waarin ze bijna functioneren als sociaal werker in plaats van als traditionele bibliotheekmedewerker.

➤ **Uitleg op poster mag niet te talig zijn**

De uitleg voor ouders die achter op de poster staat mag niet te talig zijn. Op dit moment staat hier naast uitleg over de thuiseditie ook informatie over de schooleditie op. De vrijwilligers merkten dat dit voor ouders te talig is en dat ze de uitleg dan helemaal niet lezen en de bedoeling van het project niet meekrijgen.

➤ **Bij voorkeur voetballiefhebbers selecteren**

Scoor een Boek! spreekt door het gebruik van voetballers vooral de specifieke doelgroep van voetballiefhebbers aan. Niet alle jongens en meisjes zullen daardoor gemotiveerd raken om meer te gaan lezen. Dit vraagt een speciale selectie van deelnemende kinderen voor de thuiseditie.

5 Hoor je mij? BoekStart in de prenatale fase

5.1 Inleiding

‘Hoor je mij?’ is een workshop voor aanstaande ouders over het belang van taalstimulering en voorlezen, waarin ze ook kennismaken met BoekStart. De workshop met bijbehorende handleiding – ontwikkeld door BplusC in samenwerking met Stichting Lezen – zijn gratis beschikbaar voor bibliotheken die werken met BoekStart.

Geïnterviewden

We hebben de twee ontwikkelaars van de workshop geïnterviewd.

5.2 Het project ‘Hoor je mij? BoekStart in de prenatale fase’

5.2.1 Doel

Het doel van project ‘Hoor je mij? BoekStart in de prenatale fase’ is om in een vroeg stadium laagtaalvaardige ouders te bereiken en BoekStart bij ze te introduceren.

5.2.2 Aanleiding

De geïnterviewden hebben ongeveer drie jaar geleden de workshop ‘Hoor je mij?’ in opdracht van ProBiblio en Kunst van Lezen ontwikkeld, naar aanleiding van een visiedocument van het NJI. De aanleiding daarvoor was tweeledig:

1. onderzoek heeft aangetoond dat ouders voor de bevalling meer ontvankelijk zijn voor tips en adviezen dan erna;
2. meer ouders (ook laagtaalvaardige ouders) moeten op de hoogte zijn van BoekStart.

“De eerste 1000 dagen - van conceptie tot de tweede verjaardag - zijn het belangrijkste voor de taalontwikkeling van een kind, dat begint al in de buik, dus preventiever dan dit kan je het niet hebben”.

5.2.3 De geschikte kanalen vinden

Het oorspronkelijke idee van de ontwikkelaars was om de workshop deel te laten uitmaken van het traject ‘centring pregnancy’ binnen een verloskundigenpraktijk.

Centring pregnancy is een nieuwe vorm van zorg waarbij aanstaande ouders tot de dertigste week van de zwangerschap begeleiding krijgen in groepen, in plaats van in de vorm van korte individuele gesprekken bij de verloskundige. Tijdens de groepsbijeenkomsten (die twee uur duren) is er niet alleen ruimte voor de standaardcontroles, maar ook voor gesprekken over allerlei andere onderwerpen, zoals leefstijl, borstvoeding, wiegendood, de bevalling et cetera.

Op het moment dat de ontwikkelaars de workshop aanboden was centring pregnancy een vrij nieuw concept, verloskundigenpraktijken hadden er nog weinig ervaring mee en stonden daardoor nog niet zo open voor een samenwerking. BplusC besloot daarom de workshop zelf aan te bieden. Er is veel tijd gestoken in het benaderen van de laaggeletterde gezinnen op heel verschillende manieren, onder andere via moskeeën, wijkteams, kinderdagverblijven, peuterspeelzalen, basisscholen, Yes-Rijnland en Homestart. Ondanks alle pogingen waren er uiteindelijk maar twee of drie deelnemers aanwezig. De bibliotheek heeft het gevoel de juiste contacten te missen om zelf doelgroepgezinnen te bereiken.

Tijdens de werving gebruikte de bibliotheek talige media zoals folders en flyers. De ontwikkelaars denken dat de laagtaalvaardige gezinnen die vaak naast zich neer leggen.

“Laagtaalvaardige gezinnen moeten meerdere malen persoonlijk benaderd worden, als bibliotheek hebben wij niet de relatie met de doelgroep om dat te bereiken, daar hebben we andere partijen voor nodig”.

Negenmaandenbeurs

De workshop wordt al sinds een aantal jaren door de ontwikkelaars aangeboden op de Negenmaandenbeurs. Deze beurs trekt een breed publiek. Ze merken dat de inhoud van de workshop voor veel ouders nieuw is. Heel veel aanstaande ouders, echt niet alleen de laaggeletterde, lijken nog niet altijd te weten dat baby's al in de baarmoeder kunnen horen, of dat je vanaf een jonge leeftijd al boekjes kan voorlezen.

Voorbeeld van de stand bij de Negenmaandenbeurs: Een moeder met een hele kleine baby laat haar kind een zwart-wit boekje zien (met duidelijk contrasten in het plaatje). De baby is gelijk gefocust op het boekje. De moeder reageert verbaasd, want ze had niet verwacht dat haar baby hier al zo op zou reageren.

Tijdens de Negenmaandenbeurs merken de ontwikkelaars van de workshop dat BoekStart de laatste jaren steeds bekender wordt. Hiermee lijkt één van de oorspronkelijke doelstellingen van de workshop behaald.

“Het eerste jaar kwamen ouders vooral voor de sokjes die ze konden krijgen en kenden ouders BoekStart niet. Het tweede jaar kwamen mensen veel gerichter, hadden ook inhoudelijke vragen en vroegen bijvoorbeeld of ze hier al een koffertje konden krijgen”.

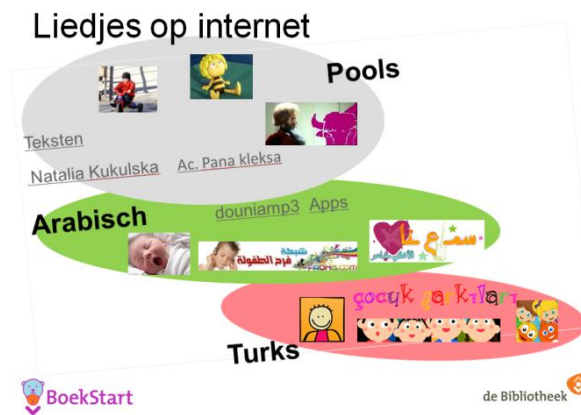
5.2.4 De inhoud van de workshop

De workshop is laagdrempelig opgebouwd met veel visuele ondersteuning en voorbeelden. Hierbij houden de ontwikkelaars rekening met meertalige ouders door bijvoorbeeld suggesties in diverse talen. Voor elk onderdeel zijn twee uitwerkingen zodat de workshopleider de inhoud kan aanpassen aan het publiek.

In het eerste gedeelte van de workshop horen aanstaande ouders dat kinderen al vanaf 16 weken in de baarmoeder kunnen horen en dat dit vanaf 23 weken actief gebeurt. Naast de wetenschappelijke onderbouwing is er ook ruimte voor voorbeelden en leuke weetjes. Daarnaast is er aandacht voor het belang van praten tegen je buik en bijvoorbeeld al kinderliedjes zingen.

Vervolgens komt het belang van voorlezen aan de orde. Omdat voor laaggeletterde ouders voorlezen een drempel kan zijn, besteedt de workshopleider aandacht aan de manier waarop ouders boekjes kunnen aanbieden. Het belang van boeken aanbieden in je eigen taal komt aan de orde, zodat ouders leren dat ze vooral moeten doen waar zij zich zelf het prettigst bij voelen. Ook komt aan de orde dat het er niet om gaat dat ouders een boekje letterlijk voorlezen, maar dat ze met hun kind samen plaatjes kunnen kijken en daarbij praten over wat ze zien. Daarmee is de focus niet alleen het stimuleren van de taalontwikkeling, maar ook een gevoel van veiligheid (hechting). Een belangrijk doel van de workshop is de ouders te laten ervaren dat het leuk is op deze manier tijd te maken voor je kind.

Voorbeeld van visuele ondersteuning en aanbod voor anderstalige ouders.

5.2.5 Vooruitblik

Ondanks dat het tot nu toe niet gelukt is om de doelgroep te bereiken, zijn de ontwikkelaars ervan overtuigd dat de workshop goed past binnen 'centring pregnancy'. De ontwikkelaars verwachten dat er - als ze nu verloskundigenpraktijken benaderen met de workshop - meer animo zal zijn voor een themasessie over taalstimulering. De verloskundigen zijn zelf inmiddels meer thuis in deze manier van werken. "We waren gewoon te vroeg met deze workshop, de verloskundigen startten zelf net met de methode 'centring pregnancy' en wisten nog niet goed hoe dit vorm te geven". De ontwikkelaars adviseren andere bibliotheken dan ook om hun netwerk uit te breiden met verloskundigenpraktijken zodat ze daarmee korte lijnen hebben.

Een alternatief zou kunnen zijn om de workshop aan te bieden in de geboortecentra die de afgelopen tijd zijn ontstaan. Binnen deze centra krijgen ouders voorlichting rondom bevalling en de eerste maanden van hun kind. Een andere mogelijke ingang is het CJG, ook hier komen ouders voor reguliere bezoeken en controles.

Daarnaast is het nodig om te zoeken naar nieuwe niet-talige kanalen om de informatie over te brengen. Ouders van nu gebruiken steeds vaker youtube als kennisbron. Het gebruik maken van bekende Nederlanders of vloggers die filmpjes maken over het belang van voorlezen zijn goede manieren om de nieuwe generatie ouders te bereiken.

5.3 Evaluatie

5.3.1 Doel behaald?

Het doel om aanstaande ouders te bereiken met de workshop 'Hoor je mij?' is nog niet behaald, omdat het de Bibliotheek nog niet gelukt is een verloskundigenpraktijk te vinden die de workshop wil aanbieden. De ontwikkelaars hebben goede hoop dat er in de toekomst, als verloskundigenpraktijken meer vertrouwd zijn met de nieuwe werkwijze van 'centring pregnancy', meer ruimte komt om de workshop op grotere schaal aan te bieden.

5.3.2 *Succesfactoren*

➤ **Beschikbaarheid van de workshop**

De workshop is binnen handbereik van alle lokale bibliotheken die aandacht willen besteden aan voorlichting in de prenatale fase. Daarmee is een belangrijke eerste stap gezet om aanstaande laagtaalvaardige ouders te bereiken.

➤ **Reacties deelnemers zijn positief**

De reacties van de deelnemers tijdens op de workshop zoals die is gegeven op de Negenmaandenbeurs zijn positief. Aanstaaude ouders geven aan de workshopleider terug dat de workshop vol 'eyeopeners' zit en dat ze geleerd hebben al op jonge leeftijd kinderen te kunnen voorlezen.

5.3.3 *Aandachtspunten bij verdere uitrol*

➤ **Optrekken met de invoering van 'centring pregnancy'**

De methodiek 'centring pregnancy' lijkt de ideale plek voor deze workshop, maar die staat op dit moment nog in de kinderschoenen. Het lijkt wijs om gelijk op te trekken met de invoering van centring pregnancy in verloskundigenpraktijken en te proberen daar dan meteen een vaste plek voor de workshop te verwerven.

➤ **Werving is te talig**

Op dit moment is de werving van de workshop op een talige manier, waardoor de beoogde doelgroep nog onvoldoende wordt bereikt. Een minder talige werving door bijvoorbeeld moderne social media zou een ingang kunnen zijn om de laagtaalvaardige ouders te bereiken.

6 E-learning Taalstimulering door voorlezen voor JGZ-professionals

6.1 Achtergrond

Binnen de JGZ-academie worden e-learningmodules aangeboden voor deskundigheidsbevordering van JGZ-medewerkers. Het gaat dan bijvoorbeeld om modules ter ondersteuning van de invoering van een nieuwe richtlijn of een bepaald verdiepend thema. Na het succesvol afronden van de bijbehorende toets ontvangt de JGZ-medewerker accreditatiepunten.

De e-learning *Taalstimulering door voorlezen voor JGZ-professionals* is een module die ontwikkeld is door Stichting Lezen en via de JGZ-academie van het NCJ beschikbaar is voor JGZ-medewerkers. Tijdens deze e-learning leren JGZ-medewerkers over het belang van voorlezen, leesontwikkeling, de werkwijze van BoekStart en het geven van advies en voorlichting hierover.

Geïnterviewden

Voor deze projectbeschrijving hebben we gesproken met een adviseur van het NCJ, een jeugdverpleegkundige die meewerkte aan de e-learning en de betrokken projectleider vanuit Kunst van Lezen.

6.2 De e-learning Taalstimulering door voorlezen voor JGZ-professionals

6.2.1 Doel

Het doel van dit project is een scholing te ontwikkelen die leidt tot meer kennis bij JGZ-professionals over de leesontwikkeling van jonge kinderen, zodat zij ouders beter kunnen voorlichten over voorlezen en het belang daarvan.

6.2.2 Aanleiding

Vrijwel alle ouders komen bij de jeugdverpleegkundige of de jeugdarts op het consultatiebureau. BoekStart is een van de weinige programma's waar JGZ-medewerkers naar kunnen verwijzen in de babyperiode als het gaat om voorlezen en spelen met boekjes. Vanuit meerdere consultatiebureaus kwamen signalen dat de jeugdartsen en -verpleegkundigen meer wilden weten over de leesontwikkeling van jonge kinderen en BoekStart. De e-learning leesbevordering is een laagdrempelige en eenvoudige manier om hen daarover te informeren.

6.2.3 Ontwikkeling van de e-learning

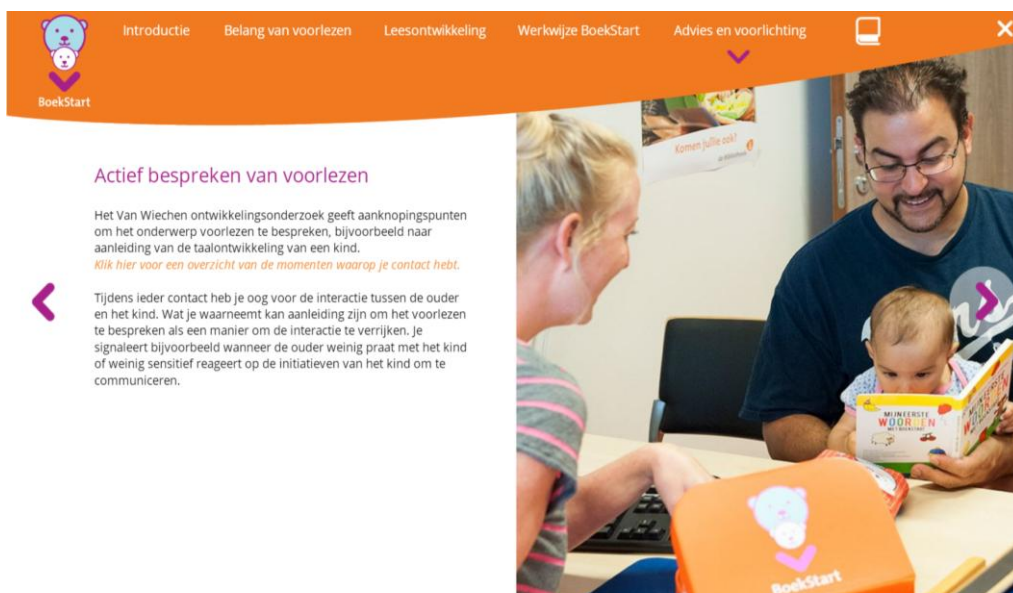
Stichting Lezen organiseerde een brainstormsessie met professionals uit de praktijk om na te denken over de vorm en inhoud van deze e-learning. Naar aanleiding van de brainstormsessie werd een inhoudelijk expert betrokken bij de ontwikkeling van de module. Stichting Lezen gebruikte het NCJ als *critical friend* en daarnaast voerden ze samen gesprekken over het opnemen van de e-learning in de JGZ-academie. Tijdens het ontwikkelproces werkten professionals mee aan het opnemen van de filmpjes. Deze professionals dachten verder mee over hoe de module het beste kon aansluiten op hun dagelijkse praktijk. De geïnterviewde JGZ-medewerker was als een van deze professionals betrokken bij het opnemen van de filmpjes.

6.2.4 Inhoud van de e-learning

De e-learning bestaat uit twee onderdelen. Het eerste deel bestaat uit een stuk theorie, dat aansluit bij het Van Wiechen-schema (een instrument dat wordt gebruikt bij het volgen van kinderen op het consultatiebureau). Dit deel van de module bestaat uit filmpjes, tekst en opdrachten. De volgende onderdelen komen aan de orde:

- het belang van voorlezen;
- de leesontwikkeling in specifieke leeftijdsfasen en hoe ouders het leesplezier en de taalontwikkeling kunnen stimuleren en selectiecriteria voor het kiezen van boeken;
- advies en voorlichting, met speciale aandacht voor laagtaalvaardige ouders. Hierbij wordt aandacht besteed aan bezwaren van ouders en hoe hier op te reageren;
- informatie over BoekStart.

Het tweede gedeelte van de module bestaat uit een toets. De JGZ-medewerker krijgt vragen over de theorie die is behandeld, inclusief specifieke vragen over het bereiken van laagtaalvaardige ouders. Als de toets voldoende wordt afgesloten krijgt de JGZ-professional accreditatiepunten.

6.2.5 De e-learning binnen de JGZ-academie

Taalstimulering wordt zowel door het NCJ als door de geïnterviewde JGZ-medewerker beschouwd als een belangrijke taak van de JGZ. Het past binnen de preventieve voorlichting die ouders krijgen tijdens bezoeken aan de JGZ. Daarnaast moeten JGZ-medewerkers zicht houden op de ontwikkeling van kinderen en daar valt de taalontwikkeling ook onder. Wanneer JGZ-medewerkers voorlichting geven over taalstimulering is het belangrijk dat ze ouders meegeven dat voorlezen niet alleen leuk is, maar dat ze met voorlezen ook de taalontwikkeling stimuleren en de hechting bevorderen. Deze onderwerpen komen tijdens de e-learning uitgebreid aan de orde. Het NCJ is tevreden over inhoud en vorm van de e-learning, "de module is aantrekkelijk en geeft veel informatie".

De promotie van de e-learning vindt plaats door berichten in de nieuwsbrief van het NCJ. Daarnaast staat de module vermeld op de website van het NCJ en is die te vinden in de JGZ-academie. Zulke modules worden vaak gebruikt op het moment dat er een nieuwe richtlijn geïmplementeerd wordt.

Maar de modules worden soms ook gebruikt ter voorbereiding op het werkoverleg van een team JGZ-medewerkers, bijvoorbeeld als er een nieuwe richtlijn op de agenda staat. Het team spreekt dan met elkaar af dat ze voorafgaand aan een werkoverleg eerst de e-learning doen. De e-learning is een laagdrempelige methode om JGZ-professionals bij te scholen, doordat de JGZ-professionals zelf kunnen bepalen wanneer ze de e-learning volgen. De geïnterviewde professional heeft geen behoefte aan fysieke bijeenkomsten. E-learnings bieden voldoende informatie en door de toets volgt ook een daadwerkelijke check op wat er geleerd is. Het is wel wenselijk dat de e-learning vervolgens aan de orde komt tijdens een werkbespreking.

6.2.6 Vooruitblik

In de toekomst is het belangrijk dat zoveel mogelijk JGZ-medewerkers de e-learning volgen. JGZ-organisaties kunnen dit stimuleren door taalstimulering op de agenda van het werkoverleg zetten en de medewerkers vooraf de e-learning te laten volgen. Op het moment dat steeds meer JGZ-medewerkers het belang van taalstimulering door voorlezen inzien, zal het ook beter lukken om de laagtaalvaardige gezinnen te bereiken. De consulten op een leeftijd van acht en vijftien maanden liggen het meest voor de hand, omdat de taalontwikkeling dan op de agenda staat bij het consult.

In de module leren JGZ-medewerkers echter dat ze dit onderwerp ook op jongere leeftijd al ter sprake kunnen brengen. Volgens de geïnterviewde JGZ-medewerker is het postnatale consult dat in de eerste veertien dagen na de geboorte plaatsvindt een prima moment om een start te maken met de voorlichting. Als taalstimulering al vroeg ter sprake wordt gebracht, zijn er ook meer mogelijkheden voor het herhalen van de boodschap. De geïnterviewde JGZ-verpleegkundige is zich erg bewust van het belang van herhaling. “Tijdens een huisbezoek liet ik een vader door voorbeeldgedrag zien hoe hij het voorlezen kan stimuleren. Aan het eind van het bezoek reageerde hij met: ‘Wil je echt dat ik dat ga doen?’. Dan realiseer ik me achteraf wel dat mijn invloed beperkt is.”

6.3 Evaluatie

6.3.1 Doel behaald?

Het doel om een scholing te ontwikkelen voor JGZ-professionals is behaald: er is een e-learning ontwikkeld en beschikbaar gesteld via de JGZ-academie.

6.3.2 Succesfactoren

➤ Voorlichting is een kerntaak van JGZ

Zowel de JGZ-verpleegkundige als het NCJ vinden het geven van preventieve voorlichting aan ouders, dus ook aan laagtaalvaardige ouders, een kerntaak van JGZ-medewerkers. Daar hoort advisering over taalstimulering ook bij, zeker wanneer ze vanuit hun signalerende functie constateren dat er sprake is van onvoldoende taalaanbod. De BoekStartCoach op het consultatiebureau kan jeugdarts en jeugdverpleegkundige hierin prima ondersteunen door uitgebreider met ouders in gesprek te gaan en gerichte voorleesondersteuning te geven.

➤ JGZ-medewerkers zijn al op de hoogte van het belang van taalstimulering

Over het algemeen zijn JGZ-medewerkers op de hoogte van het belang van taalstimulering. De e-learning brengt taalstimulering door voorlezen specifiek onder de aandacht. Daarnaast krijgen de JGZ-medewerkers gerichte handvatten over het in gesprek gaan met laagtaalvaardige ouders en het stimuleren van lezen, zodat ze (nog) beter in staat zijn het gesprek met ouders te voeren.

6.3.3 Aandachtspunten bij verdere uitrol

➤ **Taalstimulering is een van de vele taken van JGZ-medewerkers**

Voorlichting geven over taalstimulering is een van de vele onderwerpen die tijdens een kort consult besproken moeten worden. De JGZ-medewerker moet de moeilijke afweging maken hoeveel prioriteit dit bij de laagtaalvaardige gezinnen moet krijgen, naast alle andere bespreekonderwerpen die er ook vaak zijn.

➤ **Hoge werkdruk is een belemmering**

De e-learning is laagdrempelig, maar de JGZ-medewerker moet toch twee uur de tijd maken om de module te doorlopen. Door de hoge werkdruk schiet dit er vaak bij in en krijgen andere werkzaamheden voorrang.

➤ **Door laagfrequent contact weinig borging bij gezinnen**

Omdat JGZ-medewerkers niet zo vaak contact hebben met de gezinnen is er weinig ruimte voor borging en weinig zicht op of ouders daadwerkelijk aan de slag gaan met de informatie. Dat is jammer, want herhaling is een belangrijk uitgangspunt bij het bereiken van de doelgroepgezinnen.

7 BoekStart in de kraamzorg

7.1 Inleiding

BoekStart in de kraamzorg is een project om laagtaalvaardige ouders in de kraamweek al voorlichting te geven over het belang van voorlezen en ze kennis te laten maken met BoekStart. Kraamverzorgenden kunnen ouders waarvan ze vermoeden dat ze laagtaalvaardig zijn, doorverwijzen naar het Taalhuis of andere voorzieningen.

Geïnterviewden

Voor de evaluatie van dit project hebben we gesproken met de coördinator van het project vanuit de Bibliotheek Kennemerwaard en de coördinator vanuit De Kraamvogel.

7.2 Het project BoekStart in de kraamzorg

7.2.1 Doel

Het doel van het project ‘BoekStart in de kraamzorg’ is het vroeg in beeld krijgen van laagtaalvaardige gezinnen, zodat ouders al vanaf de geboorte van hun kind de juiste voorlichting en begeleiding krijgen op het gebied van taalstimulering en voorlezen.

7.2.2 Aanleiding

‘BoekStart in de kraamzorg’ is ontstaan door samenwerking tussen kraamzorgorganisatie De Kraamvogel en Bibliotheek Kennemerwaard. De Kraamvogel heeft het voorlichten van ouders over het belang van taalstimulering al een aantal jaar hoog op de agenda staan. Zo won de organisatie in 2014 een prijs van Stichting Lezen en Schrijven voor de e-learning ‘Herkennen van laaggeletterdheid’ die intern ontwikkeld is. Deze e-learning is inmiddels landelijk beschikbaar. Deze bijzondere betrokkenheid bij dit thema kwam voort uit het besef dat “de eerste duizend dagen het belangrijkste zijn voor de taalontwikkeling van een kind, daarom moeten we zo vroeg mogelijk beginnen met voorlichting geven”. In 2016 benaderde Bibliotheek Kennemerwaard De Kraamvogel voor een samenwerking rondom het convenant ‘Bestrijding laaggeletterdheid’. Vanuit het convenant is er ook een goede samenwerking met de GGD, zodat een doorlopende lijn naar het consultatiebureau gecreëerd wordt.

7.2.3 Inhoud

Voor het project ‘BoekStart in de kraamzorg’ volgden de kraamverzorgenden in Alkmaar opnieuw de eerder genoemde e-learning en namen ze deel aan een workshop. Tijdens de workshop kwamen de volgende onderwerpen aan de orde:

- de problemen rondom laaggeletterdheid;
- het belang van taalstimulering;
- een kennismaking met BoekStart.

De kraamverzorgenden reageerden enthousiast op de workshop. Aan de ene kant kregen ze bevestiging over de dingen die ze vaak al goed doen en gewend zijn, zoals door voorbeeldgedrag aan ouders laten zien dat je met een pasgeborene prima kan praten tijdens bijvoorbeeld een verschoonmoment. Aan de andere kant waren er ook wel eyeopeners. Zo schrokken de kraamverzorgenden bijvoorbeeld van het aantal laaggeletterde gezinnen in Nederland. Verder waren niet alle kraamverzorgenden op de hoogte van BoekStart en het feit dat je babies al op jonge leeftijd kunt voorlezen.

Het project vond aanvankelijk plaats in twee achterstandswijken in Alkmaar. De pilot hield in dat kraamverzorgenden werd gevraagd extra alert te zijn op signalen van laaggeletterdheid. Als ze dergelijke signalen kregen, konden ze een knisperboekje overhandigen en probeerden ze extra te letten op het vertonen van voorbeeldgedrag. Daar waar een kraamverzorgende een knisperboekje uitdeelde, kwam dit ook op het overdrachtsformulier naar het consultatiebureau te staan. ‘Knisperboekje’ werd hiermee het codewoord naar de JGZ. De JGZ was op de hoogte van de betekenis van dit codewoord en wist op die manier dat ze te maken hadden met een laagtaalvaardig gezin.

Wegens organisatorische omstandigheden kwam de pilot echter niet goed van de grond. Tijdens de evaluatie bleken er maar vijf knisperboekjes uitgedeeld te zijn. Het bleek dat veel kraamverzorgenden het spannend vonden om laaggeletterdheid bespreekbaar te maken. Volgens de leidinggevende van de kraamzorgorganisatie kwam dit vooral omdat de kraamverzorgenden het probleem veel te groot maakten en het hierdoor niet bij het gezin durfden aan te kaarten. Juist door het algemeen te houden en bewust om te gaan met voorbeeldgedrag hoeft het aankaarten volgens haar niet zo’n groot probleem te zijn.

Sinds 1 april jl. is de procedure aangepast. De signalering van laaggeletterdheid vindt nu al tijdens de intake plaats door de leidinggevende. Wanneer de intaker laaggeletterdheid vermoedt, komt er een aantekening in het dossier. De kraamverzorgende weet dan al bij de start in het gezin wat er van haar verwacht wordt. Verder richt het project zich niet meer alleen op de twee achterstandswijken, maar op heel Alkmaar. Ook de kraamverzorgenden uit de kop van Noord Holland, die regelmatig in Alkmaar kramen, zijn op de hoogte gebracht van het project. Voor hen is informatie beschikbaar over het in gesprek gaan met ouders over taalstimulering. Deze kraamverzorgenden hebben echter geen workshop gevolgd. Ten tijde van de interviews waren er nog ervaringen opgedaan met de aangepaste werkwijze.

7.2.4 Vooruitblik

De coördinator van de bibliotheek merkt dat er bij andere bibliotheken in Noord-Holland ook belangstelling is om het project uit te rollen en een samenwerking met de kraamzorg aan te gaan. Daarnaast lopen er in andere gemeenten die de bibliotheek bedient ook projecten samen met de JGZ. In Heerhugowaard ontvangen ouders bijvoorbeeld bij het consult van twee maanden op het consultatiebureau een knisperboekje, het consult daarna een badboekje en tijdens een derde consult de bon voor het BoekStartkoffertje. De coördinator van de bibliotheek weet vanuit deze ervaring dat ouders zich ervan bewust worden dat baby’s boekjes ook leuk vinden op het moment dat ze een knisperboekje aangeboden krijgen.

De bibliotheek ziet veel in het doortrekken van dit project naar de JGZ, want “voor deze doelgroep is het belangrijk dat dingen herhaald worden”. Door in de kraamweek al een knisperboekje aan te bieden en later een boekje tijdens één van de consulten op het consultatiebureau en daarna pas de bon voor het BoekStartkoffertje, is het onderwerp taalstimulering al vaker aan de orde gekomen en zullen ouders er sneller iets mee doen.

Ook de kraamzorgorganisatie geeft aan dat dit project eenvoudig landelijk uitgerold kan worden. Kraamverzorgenden hebben een belangrijke signalerende en voorlichtende taak waar het informeren van ouders over taalontwikkeling goed bij past. Vooral omdat kraamverzorgenden al gewend zijn om door middel van voorbeeldgedrag informatie over te brengen.

Het belangrijkste knelpunt, dat echter wel zeer bepalend is voor het succes van de voorlichting, is het grote verschil in taalvaardigheid van de kraamverzorgenden. Lang niet alle kraamhulpen zijn taalvaardig genoeg om dit onderwerp op een goede manier bespreekbaar te maken. Maar dat is volgens de coördinator geen reden om het project niet verder uit te rollen. Het is belangrijk dat alle mogelijkheden om laagtaalvaardige ouders te bereiken aangegrepen worden, want “elk kind dat zonder taalachterstand op school begint, maakt dit project tot een succes”.

Om het succes van het project te vergroten is het belangrijk dat er geïnvesteerd wordt in toegankelijk visueel materiaal voor zowel ouders als kraamverzorgenden. De Kraamvogel wil filmpjes in diverse talen op hun site zetten, zodat de kraamverzorgenden die aan ouders kunnen laten zien en ouders ze later nog eens terug kunnen kijken. De filmpjes kunnen ook gebruikt worden om de visueel ingestelde kraamverzorgenden over het belang van taalstimulering te informeren. Deze filmpjes moeten nog ontwikkeld worden.

7.3 Evaluatie

7.3.1 Doel behaald?

Het doel om laagtaalvaardige ouders vroeg in beeld te krijgen zodat ze al vanaf de kraamweek de juiste begeleiding en ondersteuning krijgen is nog niet gehaald. Organisatorische knelpunten maakten dat de pilot aanvankelijk niet goed van de grond kwam. Inmiddels is de werkwijze aangepast.

7.3.2 Succesfactoren

➤ Kraamverzorgenden komen bij alle gezinnen achter de voordeur

Elk gezin waar een baby geboren wordt, krijgt de eerste dagen ondersteuning van een kraamverzorgende. Daardoor komen kraamverzorgenden bij alle gezinnen achter de voordeur. Daarnaast zijn ze in korte tijd in staat een vertrouwensband met een gezin op te bouwen, dus ook bij laagtaalvaardige gezinnen. Aangezien het bereiken en vertrouwen winnen van deze doelgroep een groot probleem is, biedt dit project een laagdrempelige ingang. In potentie is het daarom een veelbelovend project.

➤ Voorlichting en advies geven is al een belangrijke taak van kraamverzorgenden

Een belangrijke taak van kraamverzorgenden is om ouders voorlichting en advies te geven over de verzorging en ontwikkeling van hun baby. In aansluiting daarop kunnen zij vrij makkelijk op een laagdrempelige manier het onderwerp taalstimulering aan de orde laten komen.

➤ Netwerk van de bibliotheek groeit

Het netwerk van de bibliotheek is door dit project gegroeid. Binnen verschillende gemeenten zit de bibliotheek actief aan tafel met verschillende zorginstanties en beleidsmedewerkers van de gemeenten. Door deze verbindingen weten partijen elkaar beter te vinden en kunnen laagtaalvaardige gezinnen sneller doorverwezen worden.

7.3.3 Aandachtspunten bij verdere uitrol

➤ Groot verschil in taalniveau van kraamverzorgenden

Er zijn grote verschillen in de taalvaardigheid van kraamverzorgenden. Het is dan ook maar de vraag of elke kraamverzorgende de taalvaardigheid in huis heeft om het belang van voorlezen op een goede manier ter sprake te brengen in de gezinnen.

➤ Een e-learning alleen is onvoldoende

Overdracht binnen het project gebeurt op dit moment via informatieverstrekking in nieuwsbrieven en met de e-learning. Maar deze manier van informatie verstrekken werkt niet bij alle

kraamverzorgenden optimaal. Een praktische workshop met veel visuele ondersteuning, of korte filmpjes met voorbeeldgedrag, zouden geschikte manieren kunnen zijn om kennis over voorlezen over te brengen. Een jaarlijkse lancering van een nieuw knisperboekje en/of filmpje kan helpen om de kraamverzorgenden steeds weer te herinneren aan het belang van voorlezen.

➤ **Moeilijke borging in de praktijk**

Kraamverzorgenden werken solistisch en daarom weten coördinatoren vaak niet hoe werkinstructies uitgevoerd worden. Voor zover ons op dit moment bekend bestaan er binnen kraamzorgorganisaties geen regelmatige teamvergaderingen of andersoortige structurele overlegvormen. Dat maakt de borging van het project in de praktijk lastig. Het lijkt nodig om de structuren binnen de kraamzorg wat preciezer in beeld te krijgen. Zijn er bepaalde sleutelfiguren binnen zo'n organisatie die ingeschakeld kunnen worden? Misschien zijn er intervisiegroepjes waar voorlezen ter sprake kan komen? Of kan het belang van voorlezen een plekje krijgen in de opleiding tot kraamverzorgende?

➤ **Kosten voor aanschaffen knisperboekjes**

Voor de bibliotheek is het aanschaffen van de knisperboekjes een knelpunt, want daar is nog geen structurele bekostiging voor gevonden. Wellicht kan er gezocht worden naar eenvoudiger boekjes die goedkoper in de aanschaf zijn om zo de kosten te drukken.

8 Peuter in Zicht

8.1 Achtergrond

De cursus Peuter in Zicht is een preventieve opvoedcursus voor ouders van peuters in de leeftijd van anderhalf tot drie jaar. De cursus werkt vanuit drie uitgangspunten: steunen, stimuleren en sturen. Deze uitgangspunten worden in diverse thema's tijdens de cursus over vier contactmomenten uitgewerkt. De cursus Peuter in Zicht is in 2005 door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) uitgebracht en landelijk geïmplementeerd en was opgenomen in de databank 'Effectieve jeugdinterventies' als goed onderbouwde methode. Een paar jaar geleden is de cursus echter vanwege het verouderde materiaal uit deze databank verwijderd. In het kader van actielijn 4a van Kunst van Lezen is de cursus door de stichting Preventief op Maat geactualiseerd en zijn de onderwerpen taalstimulering en voorlezen aan de cursus toegevoegd.

Geïnterviewden

Voor de evaluatie van dit project hebben we gesproken met twee bestuursleden en mede-ontwikkelaars van de cursus van Preventief op Maat en een cursusleidster van Peuter in Zicht die in de pilotfase de geactualiseerde cursus testte.

8.2 Het project Peuter in Zicht

8.2.1 Doel

Het doel van het project is de opvoedcursus Peuter in Zicht te verrijken met kennis en vaardigheden op het gebied van taalstimulering en voorlezen.

8.2.2 Aanleiding

Stichting Preventief op Maat heeft een onderzoek uit laten voeren naar drie landelijk door het Nederlands Jeugdinstituut uitgebrachte en breed geïmplementeerde oudercursussen. Uit dit onderzoek werd duidelijk welke cursussen nog uitgevoerd worden, of er een behoefte is aan actualisatie en op welke manier. De uitkomsten van dit onderzoek zijn opgepakt door Stichting Lezen, die het als een mooi aangrijpingspunt zag om samen te werken binnen actielijn 4a van Tel mee met Taal. Een voorwaarde was dat tijdens de cursus taal en voorlezen meer nadruk plek kregen. Vanuit de drie geëvalueerde cursussen leek de cursus Peuter in Zicht het meest geschikt, omdat die zich richt op peuters in de leeftijd van anderhalf tot drie jaar, een fase waarin er veel gebeurt qua taalontwikkeling.

8.2.3 Ontwikkeling van de cursus

Het uitgangspunt van de cursus is opvoedondersteuning. Een combinatie van opvoedondersteuning en taalstimulering is bijzonder, want meestal valt taalstimulering onder cursussen en projecten die gericht zijn op ontwikkelingsstimulering (zoals voor- en vroegschoolse educatie). Volgens de ontwikkelaars van Peuter in Zicht past taalstimulering juist goed binnen een opvoedcursus, omdat de twee aspecten die belangrijk zijn voor de ontwikkeling van kinderen (taalstimulering en werken aan een veilige en stimulerende ouder-kind interactie) zo heel goed geïntegreerd kunnen worden in één cursus.

Bij het actualiseren van de cursus is voorlezen verwerkt in de drie uitgangspunten van de cursus: steunen, stimuleren en sturen. Het doel was om taalstimulering zoveel mogelijk te integreren in de oorspronkelijke cursusinhoud. Tijdens het uitgangspunt 'steunen' gaat het bijvoorbeeld over de emotionele ontwikkeling van kinderen. In de vernieuwde versie zijn elementen toegevoegd zoals bijvoorbeeld het geven van voorbeelden van boekjes die ouders kunnen voorlezen als kinderen bang of

verdrietig zijn. Ook leest de cursusleider op geschikte momenten stukjes voor uit kinderboeken. Bij het uitgangspunt 'stimuleren' kwam in de oude versie het onderdeel taalontwikkeling al wel aan de orde, maar dat is in de nieuwe versie verder uitgebreid en er is informatie toegevoegd over het belang van voorlezen.

Voorbeelden uit de cursusmap waarin het gebruik van prentenboeken gestimuleerd wordt

- ✓ Prentenboek zoeken bij het thema 'Steunen' om een stukje uit voor te lezen aan het begin van de bijeenkomst. Zoals 'Anna en haar lieve mamma' (Kathleen Amant, Uitgever: Clavis B.V.B.A., 2013) waarin moeder leuke dingen doet met Anna en haar troost als haar knuffel in de wasmachine moet. Kijk voor meer suggesties op Boekstart.nl of Leesplein.nl. Op leesplein kun je op onderwerp zoeken, zoals bijvoorbeeld emoties.

Varianten op werkvorm bij onderdeel 4C

Variant 1: Voorlezen uit boekje over spannende situatie voor peuter

- Zoek een boekje dat gaat over een spannende gebeurtenis voor een peuter en lees daar (afhankelijk van de tijd en het boekje) een fragment of hele tekst uit voor.
- Enkele boekentips:
 - 'Mama kwijt' (Chris Haughton, Uitgever: Gottmer, 2010).
 - 'Ik ben mijn moeder kwijt' (Charlotte Dematons, Uitgever: Meulenhoff, 2014).
 - 'Kleine Beer is papa kwijt' (Judith Koppens, Uitgever: Clavis B.V.B.A., 2007).
 - 'Bas is bang' (Liesbeth Binsbergen en Dagmar Stam, Uitgever: Jongbloed, 2006).
 - 'Nijntje gaat logeren' (Dick Bruna, Uitgever: Mercis Publishing B.V., 1995).
 - 'Jan en Noortje logeren bij opa en oma' (Ron Schroder en Marianne Busser, Uitgever: Moon, 2016).
 - 'Dribbel gaat logeren' (Eric Hill, Uitgever: Van Holkema & Warendorf, 2014).

Bij het onderdeel 'sturen' komt het belang van informatie en uitleg geven aan kinderen aan de orde, bijvoorbeeld uitleggen waarom iets niet mag. Ook daarbij kan voorlezen ouders helpen om er met hun peuter een gesprekje over te voeren. Naast het toevoegen van taalstimulering heeft er een moderniseringsslag plaats gevonden. De ouders maken als huiswerkopdracht zelf filmpjes van interacties met hun eigen peuter in verschillende opvoedsituaties, die de cursusleiders vervolgens in de bijeenkomsten gebruiken en met ouders bespreken. Ouders en cursusleidsters zijn hier enthousiast over, maar de uitvoering vraagt wel wat voorbereidingstijd en vaardigheden om bijvoorbeeld de door ouders opgestuurde filmpjes te bekijken en te selecteren welke geschikt zijn om in de bijeenkomst te gebruiken.

De nieuwe handleiding is veel dunner dan vroeger en verwijst veel naar digitale hulpmiddelen, zoals powerpoints en filmpjes. In de handleiding staan niet alleen inhoud en oefeningen van de bijeenkomsten uitgewerkt, maar er staan ook veel suggesties en instructies in voor de cursusleiders. Professionals die nog niet zo veel ervaring hebben met het geven van oudercursussen kunnen vooraf een training volgen om bekend te raken met de nieuwe opzet. Cursusleidsters die de cursus al jaren geven zullen dit mogelijk minder snel doen. Hoewel Preventief op Maat wel aanstuurt op het nauwgezet volgen van de nieuwe inhoud van de cursus, kan de Stichting niet garanderen dat dit in de praktijk ook altijd gebeurt.

Voorbeeld van een uitgewerkte tekst voor de cursusleider:

Tekst cursusleider:

- Als ouders met hun peuter praten en spelen leren die daar veel van. Het stimuleert de ontwikkeling van hun taal en het denken. Door samen praten en spelen leert je kind ook 'sociale' regels zoals even op je beurt moeten wachten bij een spel. En praten over gevoelens, stimuleert de emotionele ontwikkeling. Bijvoorbeeld als je bij het voorlezen tegen je kind zegt: 'Dat is verdrietig hè, dat het olifantje in het bos zijn mama kwijt is?', of bij een spel: 'Je vond het spannend toen je je ging verstoppen hè, maar ik vond je snel, dat was fijn toch?'.

De geactualiseerde map is na een aantal maanden in de verkoop al meer dan honderd keer verkocht. IN juni 2018 volgt de eerste training voor aankomende cursusleiders waar zich zestien professionals voor hebben op gegeven. Naast de zeven pilot-trainingen is het onbekend of de cursus al in de nieuwe versie is gegeven.

8.2.4 *Uitvoering van de cursus*

In de pilotfase voerde een welzijnsorganisatie die al verschillende jaren de cursus *Peuter In Zicht* aanbiedt de cursus speciaal voor laagtaalvaardige gezinnen uit. Deze welzijnsorganisatie organiseert daarnaast ook de VVE binnen de gemeente. Er zijn volgens de cursusleider drie factoren die eraan hebben bijgedragen dat het is gelukt om de moeders van acht tot tien laagtaalvaardige gezinnen te bereiken met de cursus.

- De VVE-coördinator selecteert en werft de gezinnen. Deze VVE-coördinator is een bekende van de gezinnen omdat ze aanwezig is tijdens de VVE-momenten.
- De gemeente verwacht dat ouders van kinderen die deelnemen aan VVE ook deelnemen aan verschillende cursussen en workshops door het jaar heen.
- Er is rekening gehouden met de momenten waarop de kinderen naar de VVE zijn. Een aantal kinderen heeft een extra VVE-moment gekregen, zodat de ouder de cursus kon bezoeken. De cursus vond plaats op één van de VVE-locaties, zodat de reistijd voor een gedeelte van de ouders beperkt bleef.

Volgens de cursusleidster blijft het echter voor deze doelgroep lastig om zich ergens voor een langere periode aan te verbinden. De vierde bijeenkomst bleek dan ook voor veel moeders te veel; er waren slechts vijf moeders. De cursusleidster merkt dat het lastig is om het geschikte aantal bijeenkomsten voor een dergelijke cursus te bepalen. Met een workshop van één keer kun je niet voldoende kennis overdragen en is er te weinig ruimte om dingen te herhalen en vaker te oefenen. Het aantal van vier bijeenkomsten is wel nodig om tot een gedragsverandering te kunnen leiden, maar in de praktijk bleken vier bijeenkomsten toch te veel te zijn.

De veranderingen in de cursus zijn door de cursusleidster als positief ervaren. Door de aanpassingen kreeg lezen een prominentere rol, dit past goed binnen de VVE-setting waarin de cursus werd gegeven. Meer dan voorgaande jaren heeft de cursusleidster boekjes op tafel gelegd en tijdens de cursus is meer nadruk gelegd op voorlezen. De cursusleidster heeft de ouders ook gewezen op het gebruik van multimedia voor het stimuleren van taal, zoals digitale prentenboeken. "Daar waar ouders slecht Nederlands spreken is het inzetten van een digitaal prentenboek een goed middel om kinderen in aanraking met het Nederlands te laten komen".

Tijdens de cursus kregen de ouders de ruimte om als thuisopdracht zelf filmpjes te maken en die op te sturen. Helaas waren er technische problemen waardoor dit aspect niet aldoor goed uit de verf kwam, maar de keren dat het gelukt is, voegde het ook echt wat toe.

“Een moeder had een stukje voorlezen gefilmd. Dit was een heel mooi puur moment tussen haar en haar kind. Zelf was ze er niet tevreden over, maar omdat het nu gefilmd was, werd voor iedereen tijdens de cursus duidelijk wat voorlezen kan opleveren”.

Als extra toevoeging aan de cursus bezocht de cursusleidster de bibliotheek met de ouders die ook Opstapje bij haar volgen. Ze merkte dat het onderwerp hierdoor nog meer ging leven en ze hoopt dat ouders naar de bibliotheek teruggaan en beter begrijpen waarom lezen belangrijk is. De cursusleidster merkt dat een goede lijn met de bibliotheek belangrijk is. Haar welzijnsorganisatie verzorgt in de bibliotheek ook ochtenden om ouders naar de bibliotheek te krijgen. Hiervoor moeten ouders een kleine bijdrage leveren, volgens de cursusleidster moeten ook deze ouders leren dat niet alles gratis kan.

8.2.5 Vooruitblik

Zowel de ontwikkelaars als de cursusleidster van de cursus vinden de aanpassingen op gebied van taalstimulering een waardevolle toevoeging van de cursus Peuter in Zicht. Door taalstimulering vanuit het opvoedingsperspectief te benaderen is er meer aandacht voor de ouder-kind interactie. Beiden hopen dan ook dat de cursus in de toekomst nog veel gegeven zal worden. Het zou daarbij helpen als de geactualiseerde versie van de oudercursus Peuter in Zicht opnieuw wordt opgenomen in de databank ‘Effectieve jeugdinterventies’. Op dit moment staat het ter beoordeling indienen van de cursus voor deze databank op de agenda van Preventief op Maat.

De bestuursleden van Preventief op Maat geven echter wel aan dat er goed gekeken moet worden wie de cursussen in de praktijk geven. De cursus valt nu vaak binnen het takenpakket van de JGZ-verpleegkundigen, maar ze merken dat deze professionals beroepshalve soms meer gericht zijn op het geven van voorlichting over een gezonde ontwikkeling van kinderen. Tijdens het geven van een opvoedcursus is er een andere houding nodig om samen met ouders aan de slag te gaan. De houding van de cursusleidster moet gericht zijn op het opbouwen van een samenwerkingsrelatie waarbij de vraag van de ouder centraal staat en ouders gesterkt worden in de dingen die ze al goed doen. Deze houding wordt wel teruggezien op het moment dat de cursus gegeven wordt door bijvoorbeeld ervaren opvoedondersteuners of medewerkers vanuit welzijnsorganisaties.

8.3 Evaluatie

8.3.1 Doel bereikt?

Het doel van het project om ouders van peuters steun bieden bij de ontwikkelingsfase van hun kind en bewust maken van het belang van taalstimulering en voorlezen, is behaald door de actualisatie van de oudercursus Peuter in Zicht. De volgende stap is dat de nieuwe cursus in de praktijk uitgevoerd gaat worden en dat laagtaalvaardige ouders bereikt worden met de cursus.

8.3.2 Succesfactoren

- **Persoonlijk aanspreken en aanbod afstemmen**

Dankzij een persoonlijke benadering door iemand die de gezinnen kent en het afstemmen van de cursus op de ouders in de cursusgroep is het gelukt om een groep van tien laagtaalvaardige ouders te bereiken voor de pilot.

➤ **Mooie combinatie**

De combinatie van taalstimulering en opvoedondersteuning in een opvoedcursus werkt goed. Ouders werken tegelijkertijd aan beide aspecten van de opvoeding en dat geeft kinderen de kans zich optimaal te ontwikkelen.

8.3.3 Aandachtspunten bij verdere uitrol

➤ **Vier bijeenkomsten is (te) veel**

De laatste bijeenkomst van de cursus hebben veel moeders afgezegd. Het is voor laagtaalvaardige gezinnen moeilijk om zich voor een langere periode ergens voor vast te leggen en dit te overzien. Er is echter bewust voor vier bijeenkomsten gekozen omdat dit aantal nodig is om tot gedragsverandering te kunnen leiden. Het is dan ook een uitdaging ouders te stimuleren alle bijeenkomsten bij te wonen voor een optimaal resultaat van de interventie.

➤ **Groepsgerichte opvoedingsondersteuning is een aparte deskundigheid**

Een belangrijke taak van bijvoorbeeld JGZ-verpleegkundigen is het voorlichten van ouders over het bevorderen van een gezonde ontwikkeling. Dat kan het voor hen soms lastig maken om tijdens de cursus een andere rol aan te nemen. Tijdens een opvoedcursus moet er een goede samenwerkingsrelatie met de ouder ontstaan en de vraag van ouders moet centraal staan. Hiervoor is deskundigheid op het gebied van groepsgerichte opvoedondersteuning noodzakelijk. Dat is een van de redenen om hieraan extra aandacht te willen geven.

➤ **Uitbreiden naar andere opvoedprogramma's**

Binnen de cursus Peuter in Zicht heeft taalstimulering nu een goede plaats gevonden. Maar er zijn natuurlijk nog tal van andere programma's waar taalstimulering en voorlezen een (grotere) rol in zouden kunnen krijgen, zoals Triple P, Spel aan Huis of Opvoeden Zo!

9 Taal voor Thuis

9.1 Inleiding

Taal voor Thuis is een cursus voor ouders van peuters, kleuters en kinderen op de basisschool, die is ontwikkeld door Stichting Lezen en Schrijven. Een vrijwilliger geeft de cursus aan de hand van werkboekjes. Tijdens de cursus leren ouders de taalontwikkeling van hun kind te stimuleren, bijvoorbeeld door te oefenen met taalspelletjes en door vragen te stellen. In het kader van actielijn 4a van Kunst van Lezen hebben Stichting Lezen en Schrijven - als aanvulling op het Taal voor Thuis-cursusmateriaal - extra werkboekjes en filmpjes ontwikkeld over het belang van (voor)lezen, over BoekStart en over de Bibliotheek *op school*.

Geïnterviewden

Voor de pilot Taal voor Thuis en BoekStart hebben we gesproken met twee betrokkenen van Bibliotheek Eindhoven: een BoekStart-coach/mediacoach en een BoekStart-coördinator/mediacoach.

Voor de pilot Taal voor Thuis en de Bibliotheek *op school* hebben we gesproken met de teamleider Bibliotheek op school van Bibliotheek aan den IJssel en de directeur van de Shalomschool.

9.2 Doel

Het doel van dit project is om extra materialen te ontwikkelen ter aanvulling op de cursus Taal voor Thuis en ze in de praktijk uit te proberen. Op basis van de eerste praktijkervaringen kunnen de materialen worden aangepast en breder worden verspreid.

9.3 Pilot Taal voor Thuis en BoekStart

De module Taal voor Thuis en BoekStart bestaat uit drie bijeenkomsten voor ouders van kinderen van 0 – 2 jaar. Deze module is gloednieuw, want de bestaande cursus Taal voor Thuis richt zich niet op deze doelgroep. Toen de materialen klaar waren en er bibliotheken werden gezocht om ze uit te proberen in de praktijk, was Bibliotheek Eindhoven daar meteen voor in: “We willen op zo veel mogelijk verschillende manieren de laagtaalvaardige gezinnen proberen te bereiken, dat is voor ons een lastige doelgroep. Deze pilot sluit daar prachtig bij aan.”

9.3.1 Opzet en werkwijze

De allereerste module Taal voor Thuis en BoekStart is gegeven in het late voorjaar van 2018 tijdens een speel-inloop op een zogenaamd SPIL-centrum in een volksbuurt van Eindhoven (zie kaders). Bij de SPIL-centra zijn - naast kinderopvang en basisonderwijs - nog allerlei andere organisaties betrokken, waaronder Bibliotheek Eindhoven. De mediacoaches van de bibliotheek ondersteunen de SPIL-centra bij de ontwikkeling van kinderen op het gebied van taalvaardigheid en mediawijsheid.

Wat is een SPIL-centrum? Een SPIL-centrum is de Eindhovense variant van een brede school of kindcentrum. In een SPIL-centrum werken kinderdagopvang, peuterspeelzalen en basisonderwijs intensief samen, vaak onder één dak. SPIL staat voor spelen, integreren en leren.

Wat is een speel-inloop? Een speel-inloop biedt de mogelijkheid voor ouders van kinderen van 1 en 2 jaar om één ochtend in de week hun kind alvast kennis te laten maken met de peuterspeelzaal onder begeleiding van een pedagogisch medewerker.

De mediacoach van het betreffende SPIL-centrum heeft de module gegeven. Ze kent de locatiemanager van het SPIL-centrum goed. Ze heeft haar direct benaderd en de locatiemanager was meteen enthousiast over het idee de module aan te bieden op het SPIL-centrum. De mediacoach koos de volgende onderwerpen voor de drie bijeenkomsten: interactief voorlezen, kiekeboespelletjes en woordenschat.

9.3.2 *Praktijkervaringen*

➤ Bestaande groep

De drie bijeenkomsten vonden wekelijks plaats tijdens de speel-inloop op het SPIL-centrum. Er was dus sprake van een al bestaande groep van NT1- en NT2-gezinnen uit de buurt, waar de module bij kon aansluiten. Dat heeft als voordeel dat de werving eenvoudig was. De ouders zijn er ook aan gewend dat er tijdens de speel-inloop af en toe iemand 'van buiten' wat komt vertellen. Voordeel is ook dat de speel-inloop open en laagdrempelig is en dus niet als bedreigend of betuttelend wordt ervaren.

Het aantal moeders dat met hun kind (of kinderen) naar de bijeenkomsten kwam wisselde nogal, zoals blijkt uit de deelnemersaantallen in onderstaande tabel.

Thema van de bijeenkomsten	Aantal moeders
1. interactief voorlezen*	3
2. kiekeboespeletjes	8
3. woordenschat	11

➤ Jonge kinderen

De moeders komen samen met hun kind(eren) naar de speel-inloop en dat is ook de bedoeling. Oorspronkelijk was het de bedoeling dat de kinderen halverwege de bijeenkomst even met de pedagogisch medewerkers mee zouden gaan voor een eigen activiteit. Maar dat liep anders: de kinderen zijn nog zo jong, dat ze het liefst bij hun moeder willen zijn en zich niet zo gemakkelijk mee laten nemen naar een andere ruimte. Enerzijds is de jonge leeftijd van de kinderen een voordeel: het is de perfecte leeftijd om de ouders te informeren over taal en voorlezen. Anderzijds bleek die jonge leeftijd ook een nadeel: de kinderen zijn te klein om zonder hun moeder in een andere ruimte te willen spelen en dus zijn ze er gedurende de gehele bijeenkomst bij. Dat betekent dat het lastig is om een moment te vinden waarop de moeders even de aandacht bij een stukje theorie kunnen houden of met elkaar van gedachten kunnen wisselen.

➤ De inhoud van de bijeenkomsten

De mediacoach is positief over de inhoud van de bijeenkomsten. Ze waardeert het dat ze zelf de onderwerpen voor de drie bijeenkomsten kan kiezen en kon prima uit de voeten met de instructie/achtergrondinformatie voor haarzelf als cursusleider. Het is daarbij een voordeel dat zij niet alleen mediacoach is, maar ook BoekStart-coach, en dus kende ze het onderwerp en een deel van de materialen al goed. De derde bijeenkomst over woordenschat vond ze het meest zinvol, al was het bijbehorende theorieblokje voor de ouders wat aan de moeilijke kant. De tweede bijeenkomst over kiekeboespelletjes riep wat gemengde reacties op de bij de moeders. Er klonken geluiden in de geest van "maar we weten heus wel hoe we een kiekeboespelletje moeten spelen!". De eerste bijeenkomst heeft de mediacoach niet zelf gegeven, maar is gegeven door de ontwikkelaar van de module.

➤ Ruimte

De speel-inloop vindt plaats in een ruimte van de peuterspeelzaal-ruimte. Daar kunnen de kinderen naar hartenlust spelen met allerlei speelgoed dat binnen handbereik staat. Dat betekent dat de kinderen soms moeilijk hun aandacht bij de boekjes konden houden die voor ze klaar lagen.

9.3.3 Vooruitblik

Bibliotheek Eindhoven is zich aan het beraden op een goede manier om Taal voor Thuis en BoekStart in het aanbod op te nemen. Enkele mogelijkheden:

- Taal voor Thuis en BoekStart in de centrale bibliotheek aanbieden, als onderdeel van de reguliere programmering. De ruimte is er wel, maar voor de doelgroep van laagtaalvaardige ouders is de stap naar de bibliotheek toe vaak groot: de binnenstad is ver weg en bovendien duur qua parkeren. Er komen wel vaak expats in de centrale bibliotheek, daar zou Taal voor Thuis ook heel geschikt voor kunnen zijn, al zijn zij niet laagtaalvaardig.
- Taal voor Thuis en BoekStart aanbieden tijdens een speel-inloop op een ander SPIL-centrum in de stad.

9.4 Pilot Taal voor Thuis en de Bibliotheek op school

In Capelle aan den IJssel is in januari 2018 het Kinderlab geopend in de wijk Schollevaar (zie kader). Bibliotheek aan den IJssel heeft er een haal- en brengpunt en biedt er een aantal activiteiten aan, zoals de wekelijkse Voorleeslunch (waarbij wordt gegeten en voorgelezen) en (vanaf september 2018) Taaltoppers, voor kinderen die goed kunnen leren maar een taalachterstand hebben. Het KinderLab is gehuisvest in hetzelfde gebouw als de Sjalomschool, maar de activiteiten zijn bedoeld voor de hele wijk.

Bibliotheek aan den IJssel, die al langer ervaring heeft met de cursus Taal voor Thuis, nam het initiatief om deze cursus een plek te geven in het programma-aanbod van het KinderLab.

Het KinderLab is een inspirerende plek waar kinderen (tot 12 jaar) en ouders terecht kunnen voor activiteiten gericht op ontmoeting, ondersteuning en ontwikkeling. Thema's zijn gezondheid, taal, financiële educatie en talentontwikkeling. Welzijn Capelle is verantwoordelijk voor de coördinatie en programmering van het aanbod. Vanuit het gedachtegoed van de Vreedzame Wijk wordt samengewerkt met verschillende organisaties om het KinderLab een veilige en laagdrempelige plek te maken. Ook is er veel ruimte voor initiatieven van kinderen en ouders.

Bron: www.welzijncapelle.nu

9.4.1 Opzet en werkwijze

De cursus in het KinderLab is gestart in februari 2018 en wordt gegeven door een ervaren VoorleesExpress-vrijwilliger, die de Taal voor Thuis-training van twee dagdelen heeft gevolgd.

De leesconsulent is de logische schakel tussen *de Bibliotheek op school* en Taal voor Thuis; zij is door haar taken als leesconsulent een bekend en vertrouwd gezicht op school. Ze is er bijvoorbeeld vaak bij als de leerlingen een kwartier vrij lezen aan het begin van de dag en is op de woensdagmiddag aanwezig als het haal- en brengpunt van de bibliotheek in het Kinderlab open is. De leesconsulent is ook bij de Taal voor Thuis-bijeenkomsten en zal de bijeenkomst over lezen en de Bibliotheek *op school* leiden. Die bijeenkomst is op het moment van interviewen nog niet geweest.

9.4.2 *Praktijkervaringen*

Gemiddeld zijn er drie tot zes ouders aanwezig bij de Taal voor Thuis-bijeenkomsten. Het zijn tot nu toe allemaal moeders van een of meer kinderen op de Sjalomschool, die het Nederlands nog niet goed genoeg beheersen. De moeders zijn persoonlijk gevraagd om mee te doen aan de cursus: door de schooldirecteur, door de leesconsulent of door de leescoördinator. “Persoonlijk aanspreken is echt een must. Als je dat niet doet, dan komt er niemand”.

Tijdens de bijeenkomsten hangt er niet zozeer de sfeer van een ‘les’, maar het is gezellig en er wordt gepraat over allerlei onderwerpen. De vrijwilliger die Taal voor Thuis geeft is een man. Dat vinden niet alle moeders prettig, maar de bibliotheek heeft hierin een principiële keuze gemaakt en heeft besloten om dit niet te veranderen. Het is niet bekend of er daardoor moeders zijn afgehaakt.

De Taal voor Thuis-bijeenkomst over lezen staat zeker niet op zichzelf, want de ouders komen op de school sowieso al vaak in aanraking met lezen en voorlezen. Iedere schooldag begint met een kwartier vrij lezen, waar ook de ouders bij mogen zijn. Leesconsulent en onderwijsspecialist van de bibliotheek schuiven dan ook vaak aan. Ze geven tips en trucs aan de ouders, over hoe je kunt voorlezen of wat leuke boeken zijn. De bibliotheekmedewerkers zijn dus niet alleen voor de leerlingen bekende en vertrouwde gezichten, maar ook voor de ouders. En niet te vergeten voor het schoolteam natuurlijk: de medewerkers kennen elkaar en weten elkaar goed te vinden.

9.4.3 *Vooruitblik*

De bibliotheek is van plan om de Taal voor Thuis-bijeenkomsten gewoon door te laten lopen na de zomervakantie, “zolang de Sjalomschool en het Kinderlab positief zijn en er een vrijwilliger beschikbaar is”. Het zou wel mooi zijn als het lukt om nog wat meer deelnemers te werven. Dat kunnen natuurlijk moeders (of vaders) van de Sjalomschool zijn, maar de bibliotheek is ook in gesprek met een andere school in de wijk om te peilen of er daar misschien ook ouders zijn die mee willen doen. Dat zou goed passen bij de doelstelling van het KinderLab om een inspirerende plek te zijn voor de hele wijk.

9.5 *Evaluatie Taal voor Thuis*

9.5.1 *Doel behaald?*

De aanvullingen op de cursus Taal voor Thuis zijn ontwikkeld en op kleine schaal uitgetoetst. Na de zomer van 2018 gaan nog enkele andere bibliotheken de materialen in de praktijk uitproberen.

9.5.2 *Succesfactoren*

➤ *Locatie: bekend en dichtbij huis*

De beide Taal voor Thuis-varianten zijn aangeboden op een vertrouwde locatie voor ouders: de peuterspeelzaal respectievelijk de school. Die locatie is voor de doelgroepouders laagdrempelig, niet bedreigend en bovendien ‘neutraal’ terrein. Dat is een voordeel met het oog op gezinnen die liever op veilige afstand van de gemeente en CJG willen blijven, want die associëren ze dikwijls met “moeilijkheden” of “financiën”.

➤ *Uitbreiden van reeds bestaande samenwerking*

Beide Taal voor Thuis-pilots waren een uitbreiding van reeds bestaande - goede en intensieve - samenwerking tussen bibliotheek en school/SPIL-centrum. In Capelle aan den IJssel en Eindhoven verliep de aanloop naar beide pilots dan ook uitermate soepel: de mediacoach liep even binnen bij

de manager van het SPIL-centrum die ze goed kent, de educatief specialist en de schooldirecteur overleggen toch al vaak en dus kon Taal voor Thuis daarin heel gemakkelijk meegenomen worden. Starten met Taal voor Thuis hoeft op deze manier niet veel tijd en energie te kosten.

➤ **Positieve dynamiek door type bevolkingsgroep**

De Sjalomschool en het KinderLab in Capelle staan in een wijk die de laatste jaren flink is veranderd qua populatie. Er wonen nu veel vluchtelingengezinnen, die een positieve instelling hebben en graag wat willen. De directeur van de school merkt dat dit een heel eigen dynamiek geeft, die het succes van het KinderLab (mede) verklaart en dus ook de belangstelling voor de activiteiten rondom taal en lezen. Taal voor Thuis past bij uitstek in zo'n omgeving.

➤ **Bestaande groep benutten**

Bibliotheek Eindhoven probeert op allerlei verschillende manieren laagtaalvaardige gezinnen te bereiken, maar zoekt daarbij altijd naar bestaande groepen. Het werven van een 'nieuwe' groep ouders, heeft niet de voorkeur. Ook werving via een BoekStart-coach op het consultatiebureau lijkt ingewikkeld en brengt allerlei praktische vragen met zich mee, zoals 'waar houden we de bijeenkomsten?'. Het benutten van bestaande groepen werkt altijd beter, dat bevestigt ook deze pilot Taal voor Thuis en BoekStart weer.

9.5.3 Aandachtspunten bij verdere uitrol

➤ **Communicatie naar het team**

Bij het introduceren van Taal voor Thuis is het van belang dat het hele team van een school of SPIL-centrum goed op de hoogte wordt gebracht van wat Taal voor Thuis is, wanneer het wordt aangeboden, voor wie het bedoeld is et cetera. Leerkrachten en pedagogisch medewerkers zijn immers ook bij uitstek degenen die de ouders naar de cursus kunnen toeleiden.

➤ **Aanwezigheid van de kinderen**

Voor ouders die een cursus willen volgen, is natuurlijk de eerste vraag: waar laat ik mijn kind? Bij Taal voor Thuis en *de Bibliotheek op school* is dat niet zo'n probleem, want de kinderen gaan gewoon naar school. Taal voor Thuis en BoekStart is wat dat betreft ingewikkelder. De kinderen zijn nog zo jong, dat ze niet makkelijk apart te nemen zijn en steeds de aandacht van hun moeder vragen. Het is dus niet eenvoudig voor de moeders om hun aandacht bij het onderwerp te houden. Het materiaal voor de cursusleiders kan hierbij helpen door allerlei suggesties te doen, zoals bijvoorbeeld: laat de kinderen een filmpje op het digibord zien of zorg voor een fruihapje.

➤ **Iets tastbaars meegeven**

Vanuit de pilot Taal voor Thuis en BoekStart kwam de suggestie om ouders ook iets tastbaars mee te geven vanuit de cursus. Bijvoorbeeld een folder (heel concreet, heel kort, weinig tekst, veel plaatjes) waarin enkele richtlijnen over voorlezen staan. Dat herinnert de ouders aan wat ze hebben geleerd en stimuleert dat ze er thuis mee aan de slag gaan.

➤ **Praktische tips Taal voor Thuis en BoekStart**

Tot slot nog enkele praktische opmerkingen bij Taal voor Thuis en BoekStart.

- Een reeks van drie wekelijkse bijeenkomsten Taal voor Thuis en BoekStart is intensief. Een keer in de maand of zes weken zou wellicht een betere frequentie zijn.
- De filmpjes die worden gebruikt in de BoekStart in de kinderopvang-trainingen zijn leuk en duidelijk. In hun huidige vorm zijn ze niet geschikt voor de doelgroep van laagtaalvaardige ouders, maar als ze worden toegelicht en als er een geschikte vraag of opdracht bij gesteld wordt, zouden ze goed bruikbaar kunnen zijn voor Taal voor Thuis en BoekStart.

10 Conclusies

In dit onderzoek hebben we acht verschillende projecten onder de loep genomen. Het zijn allemaal projecten die beogen dat ouders van baby's en jonge kinderen (meer) vertrouwd raken met voorlezen. De projecten hebben daarnaast ook met elkaar gemeen dat ze - op heel verschillende wijze - aansluiten bij de programma's BoekStart en de Bibliotheek *op school*. Over elk project hebben we gesproken met minimaal twee sleutelfiguren, die nauw betrokken waren bij de ontwikkeling en/of uitvoering van het project.

In een notendop

In de voorgaande hoofdstukken hebben we voor elk project beschreven hoe de werkwijze was, wat de eerste praktijkervaringen waren en wat succesfactoren en aandachtspunten bij verdere uitrol zijn. Al deze informatie hebben we samengevat in onderstaand overzicht, dat globaal een indruk geeft van hoe de stand van zaken van de projecten van actielijn 4a in de zomer van 2018 is.

Overzicht actielijn 4a (zomer 2018)

1. BoekStart-BoekenPret	++
2. VoorleesExpress	+++
3. Thuiseditie Scoor een Boek!	++
4. Hoor je mij?	++
5. E-learning JGZ	+++
6. BoekStart in de kraamzorg	++
7. Peuter in Zicht	++
8. Taal voor Thuis	++

Legenda

+	= de inhoud ligt er
++	= de inhoud ligt er en is in de praktijk uitgetoetst
+++	= de inhoud ligt er, is in de praktijk uitgetoetst en het project is klaar voor landelijke uitrol

Al met al stellen we vast dat er hard is gewerkt om van de projecten een succes te maken. Dat is niet in alle gevallen gelukt. Soms viel de opkomst van deelnemers tegen of waren er praktische omstandigheden die zorgden voor een kink in de kabel. Juist van deze ervaringen valt veel te leren. Tegelijkertijd zijn er ook belangrijke successen geboekt. In de meeste gevallen kleinschalig, maar dat was ook de opzet van deze actielijn 4a. Maar de projectbeschrijvingen laten zien dat het - in drie jaar tijd - is gelukt om verschillende structuren neer te zetten die het mogelijk maken de doelgroepgezinnen te bereiken. Welke lessen zijn geleerd en welke kansen bieden deze projecten om laagtaalvaardige ouders van (heel) jonge kinderen te bereiken en om hen te betrekken bij de leesopvoeding van hun kinderen?

Voorlezen werkt

Los van alle *facts* en *figures* over hoe belangrijk lezen is voor laaggeletterde gezinnen, is het belangrijkste resultaat van de pilotfase van deze actielijn dat de projecten lijken bij te dragen aan positieve ervaringen rondom lezen bij ouders en kinderen. Een moeder die ziet dat haar baby gefascineerd wordt door een boekje; een vader die meegaat naar de bibliotheek omdat z'n zoon lid wil worden; het zijn voorbeelden van wat de projecten uit de actielijn teweeg kunnen brengen. En ook al is het nog op heel kleine schaal, het belang ervan is groot. Juist bij ouders die zelf geen positieve ervaringen met lezen hebben, gaat het erom momenten te creëren waarop ouders zelf beleven dat

kinderen boeken en voorlezen heel erg leuk vinden en blij zijn met de aandacht die hun ouders hen daarmee schenken.

C'est le ton qui fait la musique

In vrijwel alle gesprekken kwam aan de orde dat het bereiken van laaggeletterde gezinnen valt of staat met de toon van de professionals in de benadering van de ouders. Dat geldt voor de kraamhulp die voorlezen ter sprake brengt in de kraamweek, voor de pedagogisch medewerker die een speelontdekboek meegeeft aan ouders of de bibliotheekmedewerker die het gezicht is van de thuiseditie Scoor een Boek! Het gaat er om dat professionals goed kunnen inschatten of er sprake is van een achterblijvend taalaanbod en daar op een goede manier op reageren naar ouders toe. Niet betuttelend, wel doortastend en overtuigend. Dat stelt eisen aan professionals die soms niet veel affiniteit hebben met, of niet zijn opgeleid voor, deze taak. Organisaties die zich serieus willen inzetten voor het bereiken en stimuleren van laaggeletterde ouders, zullen daar met hun werving en scholingsbeleid op in moeten spelen.

Herhaling is belangrijk

Een terugkerend aandachtspunt is het belang van herhaling bij het bereiken van laaggeletterde gezinnen. In actielijn 4a is die herhaling gewaarborgd in een doorgaande lijn. De drie projecten die zich richten op de eerste duizend dagen (BoekStart in de prenatale fase, BoekStart in de kraamzorg, en de e-learning voor JGZ-professionals) sluiten goed op elkaar aan. Als gezinnen op die drie verschillende momenten van verschillende partijen over het belang van voorlezen horen, dan is herhaling al een feit. Vervolgens loopt de actielijn ook door naar de peuterleeftijd (Taal voor Thuis en BoekStart, Peuter in Zicht, BoekenPret) en verder (VoorleesExpress, Scoor een Boek!, Taal voor Thuis en de Bibliotheek op school), waardoor de boodschap 'voorlezen werkt' steeds weer herhaald wordt.

Persoonlijke relatie

Een ander terugkerend thema is het creëren van een persoonlijke band met ouders. Als er sprake is van een persoonlijke relatie en onderling vertrouwen tussen gezin en professional of vrijwilliger, dan is de kans groter dat er echt gewerkt kan worden aan versterking van taalaanbod en geletterdheid in het gezin. In vrijwel alle beschreven projecten is dan ook sprake van het streven naar en werken vanuit een persoonlijke band met de gezinnen. Tegelijkertijd maakt het belang van een persoonlijke band het ook moeilijk om uitrol van de projecten op grotere of landelijke schaal te kunnen realiseren. Het benutten van al bestaande vertrouwenspersonen is dan ook voor de hand liggend, zoals het inzetten van de verloskundige of kraamverzorgende. Maar de pilots laten ook zien dat het voor bibliotheken niet eenvoudig is om samenwerking op te zetten met deze nieuwe partners. Het is zoeken naar het goede moment en naar de goede manier van werken.

Inzet van vrijwilligers

Het cruciale belang van persoonlijke begeleiding en van herhaling maakt dat bij uitrol op grotere schaal de inzet van vrijwilligers onontkoombaar is. Het werken met vrijwilligers kan daarnaast nog om een andere reden meerwaarde hebben, zo laat het voorbeeld van BoekenBas op Urk zien. Een van de succesfactoren daar, is dat jonge ouders bezocht worden door een bezoekmoeder uit dezelfde bevolkingsgroep. Het principe van 'ouders die elkaar informeren' is zeker de moeite waard om verder uit te werken en op grotere schaal in te zetten.

Bestaande infrastructuur uitbreiden

De projecten waarbij sprake is van het versterken en uitbreiden van bestaande samenwerkingsvormen binnen de bibliotheekinfrastructuur (Taal voor Thuis, VoorleesExpress en Scoor een Boek!) zijn succesvol geweest. Ook het toevoegen van leesbevorderingselementen aan bestaande cursussen of bijeenkomsten vinden in ieder geval de cursusleiders en trainers een verrijking (Peuter in Zicht, JGZ-module, Taal voor Thuis). Het zoeken van zoveel mogelijk verbindingen is nog 'work in progress', maar het is wel een streven dat echt leeft en waar veel aandacht naar uit gaat bij de direct-betrokkenen die wij hebben gesproken.

Talige materialen

Het bereiken van laaggeletterde gezinnen gaat niet goed met behulp van folders of teksten. Daarom is in veel projecten ook gewerkt aan het aanpassen en/of uitbreiden van materialen aan de doelgroep, zoals de speelontdekboeken van BoekenPret, het VoorleesExpress-materiaal voor autochtone laaggeletterde gezinnen of de Taal voor Thuis-materialen. Nieuwe digitale materialen kunnen uitkomst bieden, zo staat het ontwikkelen van YouTube-filmpjes op de verlanglijst van onder andere BoekStart in de kraamzorg en zijn er ideeën voor een app in het kader van de Thuiseditie van Scoor een Boek!.

De bibliotheekbeleving

Bij een deel van de projecten uit de actielijn is de bibliotheek de hoofduitvoerder en trekker, zoals de thuiseditie van Scoor een Boek! en de provinciale aanpak van VoorleesExpress. Deze projecten dragen bij aan de positieve beeldvorming bij de gezinnen over de bibliotheek. De betrokkenen merken dat meer gezinnen er vaker komen. Laaggeletterde gezinnen die gemakkelijk over de drempel van de bibliotheek heen stappen, stimuleren op die manier niet alleen dat hun kinderen in aanraking komen met boeken, maar ook voor ouders zelf komen taal en boeken dichterbij.

Oberon

Postbus 1423, 3500 BK Utrecht

t 030 230 60 90 | f 030 230 60 80

info@oberon.eu | www.oberon.eu

Utrecht, zomer 2018

In opdracht van Kunst van Lezen